

Людмила ЛИКТЕЙ

**ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ,
ПРИЙОМИ, ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ
У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ:
ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ**

**Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський фаховий коледж
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника**

Луктей Л.М.

**ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ,
ПРИЙОМИ, ТЕХНОЛОГІЇ
НАВЧАННЯ
У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ:
ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ**

**Івано-Франківськ
2020**

УДК 37.016:81.161.2

Інтерактивні методи, прийоми, технології навчання у новій українській школі: від теорії до практики. Упорядник Л.М. Ликтей, відповідальна за випуск Л.М.Ликтей, Івано-Франківський фаховий коледж Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2020. 106 с.

У пропонованому навчально-методичному посібнику подано основні інтерактивні методи, прийоми, технології навчання у новій українській школі. Посібник є компонентом методичного забезпечення навчальної дисципліни «Методика української мови», допоміжним засобом для викладачів та студентів закладів фахової передвищої освіти.

Призначений для студентів закладів фахової передвищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта.

Рецензенти:

Москаленко Ю.М. – спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, кандидат філософських наук, доцент, директор Івано-Франківського фахового коледжу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Довбенко С.Ю. – спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, кандидат педагогічних наук, доцент Педагогічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Автор-укладач:

Ликтей Л.М. – спеціаліст вищої категорії, викладач-методист Івано-Франківського фахового коледжу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Рекомендовано до друку Педагогічною радою Івано-Франківського фахового коледжу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол №5 від 30 січня 2020 року)

© Ликтей Л.М., 2020

© Івано-Франківський фаховий коледж Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ВСТУП

Сьогодні сучасна освіта України опирається на досвід фахової учительської спільноти, а справжній фахівець, навіть набувши певного досвіду, ніколи не зупиняється, переосмислює вже пізнане, завжди шукає щось нове, доповнює власні доробки, збагачується досвідом колег. І, як часто говорять досвідчені педагоги, іноді виникає відчуття, що не встигаєш за величезним обсягом інформації, базові знання, здобуті в університеті, дещо застаріли або забулися, та й у вирі повсякденних професійних справ не завжди є час *(або й фінансова можливість)* відшукувати необхідну інформацію з різних джерел.

Термін «*інтерактивний*» прийшов до нас з англійської мови та має значення «взаємодіючий». Існують різні підходи до визначення інтерактивного навчання. Схиляємось до визначення науковців О. Пометун та Л. Пироженко: «Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання *(колективне, групове навчання в співпраці)*...» Завдяки ефекту новизни та оригінальності інтерактивних методів, при правильній їх організації, зростає цікавість до процесу навчання, забезпечується внутрішня мотивація навчання, що сприяє його ефективності.

У педагогічній практиці варто застосовувати спосіб інтеграції окремих елементів таких сучасних технологій навчання:

- ✓ інтерактивні технології;
- ✓ особистісно-зорієнтоване навчання;
- ✓ проєктне навчання.

Інтерактивні методи навчання активно залучають учнів до освітнього процесу. Кожен із інтерактивних методів навчання має за мету заохотити учнів до активності на занятті, самостійності, глибшого засвоєння навчального матеріалу та інформаційних повідомлень. Водночас, поліпшується не лише

знання учнів, а й зростає їх зацікавленість до навчання та командної співпраці, розвивається системне та креативне мислення.

Використання інтерактивних методів навчання накладає вето на позицію «я вчитель (тобто я вище), а ви учні (тобто ви нижче)». Поділ на касти залишився в минулому, а сьогодні нами керує взаємонавчання – учителя в учнів, учнів у вчителя. Адже рівень кваліфікованості педагога залежить від рівня освіченості його учнів. Сучасна педагогіка оцінює своїх освітян виключно за такими параметрами, незважаючи на стаж роботи та статус педагога.

Мета інтерактивного навчання – створення комфортних умов навчання, при яких учень відчуває свою успішність, свою інтелектуальну досконалість, робить продуктивним сам освітній процес.

Суть інтерактивного навчання полягає у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це базується на співпраці, взаємонавчанні: вчитель – учень, учень – учень, учень – вчитель. При цьому вчитель і учень – рівноправні, рівнозначні суб'єкти навчання. Інтерактивна взаємодія виключає домінування одного учасника освітнього процесу над іншим, однієї думки над іншою. Під час такого спілкування учні вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати обґрунтовані рішення.

Застосування інтерактивного навчання здійснюється шляхом використання фронтальних та кооперативних форм організації освітньої діяльності учнів, застосування інтерактивних ігор та методів, що сприяють навчанню та вмінню дискутувати.

АЛГОРИТМ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ІНТЕРАКТИВНОГО ЗАНЯТТЯ:

- ✓ визначення доцільності використання методу саме на цьому занятті;
- ✓ ретельний відбір та аналіз навчального матеріалу, у тому числі й додаткового (*тести, приклади, ситуації, завдання для груп тощо*);
- ✓ планування заняття – етапи, хронометраж, орієнтовний поділ на групи, ролі учасників, запитання та можливі відповіді;
- ✓ вироблення критеріїв оцінювання ефективності роботи груп на заняттях;
- ✓ мотивація навчальної діяльності шляхом створення проблемної ситуації, наведення цікавих фактів тощо;
- ✓ забезпечення розуміння учнями змісту їхньої діяльності та формування очікуваних результатів під час оголошення, представлення теми;
- ✓ надання учням необхідної інформації для виконання практичних завдань за мінімально короткий час;
- ✓ забезпечення засвоєння навчального матеріалу учнями шляхом інтерактивної вправи (*на вибір вчителя*);
- ✓ рефлексія (*підбиття підсумків*) у різних формах – індивідуальна робота, робота в парах, групах, дискусіях (з використанням малюнків, схем, графіків тощо).

Орієнтовний розподіл часу між етапами інтерактивного заняття:

- 1) мотивація – 5 %;
- 2) оголошення теми – 5 %;
- 3) інформування учнів – 10-15 %;
- 4) інтерактивна вправа – 50-60 %;
- 5) рефлексія – 15-20 %.

Прийоми інтерактивного навчання (за В. Шорко):

- 1) «Акваріум»;

- 2) «Коло ідей»;
- 3) «Мозковий штурм»;
- 4) Метод «прес»;
- 5) «Мікрофон»;
- 6) «Навчаючи - учусь»;
- 7) «Ажурна пилка»;
- 8) «Ток-шоу»;
- 9) «Дискусія»;
- 10) «Навчання в командах досягнень»;
- 11) «Метаплан»;
- 12) «Командна підтримка індивідуального навчання»;
- 13) «Американська мозаїка»;
- 14) Групові дослідження.

Принципи роботи інтерактивного навчання

Активність. Залучення всіх учнів до спільної роботи. Діти працюють на спільний результат.

Зворотній зв'язок. Заохочення до обговорення, дискусії, висловлення власної думки.

Експеримент. Активний пошук нових ідей та шляхів вирішення поставлених завдань.

Довіра. Важливо, щоб учень не лише поважав педагога, а й довіряв йому, відчував підтримку.

Рівність поглядів. Можливість для учня побути в ролі організатора, лідера. Учитель висловлює свою думку на рівні з іншими учасниками освітнього процесу.

Методичні рекомендації щодо підготовки при проведенні інтерактивного уроку української мови

Правила організації інтерактивної роботи учнів на занятті.

1) До роботи повинні бути залучені різною мірою всі учні.
2) Необхідно дбати про психологічну підготовку учнів. Корисними є різноманітне та постійне стимулювання учнів за активну участь у роботі; надання можливості для самоорганізації тощо.

3) Тих, хто навчається в інтерактиві, не повинно бути багато. Найпродуктивніша робота в малих групах. Кожен має бути почутим.

4) Приміщення має бути спеціально підготовленим. Учні повинні мати змогу легко пересуватися під час роботи в малих групах. Усі матеріали для роботи малих груп готуються заздалегідь.

5) Під час проведення уроку чи заняття необхідно дотримуватись регламенту та процедури, проявляти терпеливість до будь-якої точки зору, уважно вислуховувати всіх учасників, поважаючи їх.

6) Уважно ставитися до учнів під час формування груп.

7) На одному занятті бажано застосовувати 1-2 інтерактивних прийоми роботи.

8) Під час підготовки питань вчителю необхідно продумувати різні варіанти можливих відповідей і заздалегідь виробляти критерії оцінки ефективності заняття.

Заняття мають захоплювати учнів, пробуджувати в них інтерес і мотивацію, навчати самостійного логічного та критичного мислення, правильних дій. Ефективність і сила впливу на емоції та свідомість учнів значною мірою залежить від умінь і стилю роботи конкретного вчителя.

За умови вмілого впровадження інтерактивних методів навчання, учні набуватимуть культури поведінки під час участі

у дискусії; вироблятимуть у собі вміння приймати спільні рішення; покращать уміння спілкуватись та доповідати.

Вимоги до структури занять із застосуванням інноваційних методів

Застосування таких методів складається з п'яти елементів:

- 1) мотивація;
- 2) оголошення, представлення теми й очікування результатів;
- 3) надання необхідної інформації для розв'язання завдань;
- 4) інтерактивна вправа центральна частина заняття;
- 5) підбиття підсумків, оцінювання результатів заняття.

МОТИВАЦІЯ

Мета означеного етапу – зосередити увагу учнів на проблемах, які представлені вчителем та повернути їхню увагу, зацікавити обговорюваною темою. Мотивація є своєрідною психологічною паузою, яка дає змогу учням усвідомити, що перед ними зовсім інші завдання. Суб'єкт навчання має бути налаштований на ефективний процес пізнання, мати в ньому особистісну, власну зацікавленість, усвідомлювати, що й навіщо він зараз робитиме.

Із цією метою можуть бути використані прийоми, що створюють проблемні ситуації, викликають в учнів здивування, інтерес до змісту знань, процесу їх отримання, підкреслюють парадоксальність явищ і подій. Це може бути і коротка розповідь вчителя, і бесіда, і демонстрація наочності, і нескладна інтерактивна технологія (*«мозковий штурм», «мікрофон», «криголам» тощо*). Мотивація чітко пов'язана з темою заняття, вона психологічно готує учнів до її сприйняття, налаштовує їх на розв'язання певних проблем. Як правило, матеріал, що пропонується для обговорення учнями під час мотивації, підсумовується, стає «місточком» для представлення теми заняття та має займати не більше п'яти відсотків часу.

ОГОЛОШЕННЯ, ПРЕДСТАВЛЕННЯ ТЕМИ Й ОЧІКУВАНИХ НАВЧАЛЬНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Мета – забезпечити розуміння учнями змісту їхньої діяльності, тобто того, чого вони повинні досягти на занятті, чого від них чекає вчитель. Для того, щоб почати із учнями спільний процес руху до результатів навчання, у цій частині інтерактивного заняття науковець О. Пометун рекомендує:

- ✓ оголосити тему заняття;
- ✓ якщо назва теми містить нові слова або проблемні питання, звернути на це увагу учнів;
- ✓ попросити когось із учнів оголосити очікувані

результати або спонукати до висловлення власної думки;

✓ нагадати учням, що наприкінці заняття вони будуть перевіряти, чи вдалося досягти запланованих результатів. Пояснити, яким буде оцінювання результатів.

Цей елемент заняття має займати не більше п'яти відсотків часу заняття.

НАДАННЯ НЕОБХІДНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Мета цього етапу заняття – дати учням достатньо інформації для того, щоб вони могли виконати практичні завдання за мінімально короткий час. Це може бути ознайомлення з роздатковим матеріалом, опанування інформації за допомогою технічних засобів навчання або інших видів наочності тощо. Ця частина заняття займає близько 10-15 відсотків часу.

ІНТЕРАКТИВНА ВПРАВА

(центральна частина заняття)

Її метою є засвоєння навчального матеріалу, досягнення результатів заняття. Інтерактивна частина заняття має займати близько 50-60 відсотків часу.

Обов'язковою є послідовність і регламент проведення інтерактивної вправи:

1) інструктаж – вчитель розповідає учасникам про мету вправи, правила виконання, послідовність дій і кількість часу, що відводиться на виконання завдань, запитує, чи все зрозуміло учасникам (2-3 хв.).

2) об'єднання в групи та розподіл ролей (1-2 хв.).

3) виконання завдання, при якому вчитель виступає як організатор, помічник, ведучий дискусії, намагаючись надати учасникам максимум можливостей для самостійної роботи та навчання у співпраці один з одним (5-15 хв.).

4) презентація результатів виконання вправи (3-5 хв.).

РЕФЛЕКСІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

Це усвідомлення отриманих результатів шляхом їх колективного обговорення або із застосуванням інших прийомів (5-15хв.).

Рефлексія є природним невід'ємним і найважливішим компонентом інтерактивного навчання на занятті.

Рефлексія дає змогу:

- ✓ усвідомити, чого вони навчилися;
- ✓ оцінити власний рівень розуміння та засвоєння навчального матеріалу;
- ✓ порівняти своє сприйняття з думками, поглядами, почуттями інших;
- ✓ побачити реакцію учнів на навчання та внести необхідні корективи.

Рефлексія здійснюється в різних формах: індивідуальна робота, робота в парах, групах, дискусії, у письмовій та усній формах. Вона завжди містить кілька елементів: фіксація того, що відбулось, визначення міркувань і почуттів щодо отриманого досвіду, плани на майбутній розвиток.

Технологія рефлексії після найважливіших інтерактивних вправ може бути у вигляді усного обговорення за орієнтовними запитаннями:

- 1) З якою метою ви робили цю вправу?
- 2) Які думки і почуття викликало у вас виконання вправи?
- 3) Чого ви особисто навчилися під час виконання вправи?
- 4) Чого хотіли б навчитись у подальшому?

ТЕХНОЛОГІЇ КОЛЕКТИВНО-ГРУПОВОГО НАВЧАННЯ

До цієї групи відносять інтерактивні технології, що передбачають одночасну спільну (*фронтальну*) роботу всієї аудиторії.

«Обговорення проблеми в загальному колі»

Це загальновідома технологія, яка застосовується, як правило, в комбінації з іншими. Її метою є пояснення певних положень, привернення уваги учнів до складних або проблемних питань у навчальному матеріалі, мотивація пізнавальної діяльності, актуалізація опорних знань тощо. Вчитель заохочує всіх до рівної участі та дискусії.

Як організувати роботу ?

Бажано розташувати стільці або парти по колу. Усі учні групи обговорюють ідеї чи події, що стосуються якоїсь певної теми. Обговорення будується навколо запланованої або імпровізованої теми, яку слід визначати зрозуміло для всіх присутніх до початку обговорення. Учні висловлюються за бажанням. Обговорення триває доти, доки є бажання висловитись. Вчитель бере слово (*якщо вважає за потрібне*) наприкінці обговорення. Він може висловити свою думку, підвести підсумки.

«Магічні дрібнички»

Ключем до ефективності обговорення великою групою є те, як вчитель ставить запитання. Уникайте закритих запитань, тобто таких, на які можна відповісти коротко («так» або «ні»). Вживайте відкриті запитання, які починаються зі слів «як», «чому», «який». Заохочуйте всіх учасників до висловлювання своїх ідей.

Те, як вчитель реагує на запитання та коментарі, є

вирішальним у створенні навчальної атмосфери. Демонструйте увагу до всіх, дякуючи кожному учневі за запитання та висловлювання. Це стимулюватиме присутніх продовжувати ділитися цінною інформацією, яку в іншому випадку вони відкинули б як нудну, нетипову, недоцільну та зайву.

Не дозволяйте будь-кому домінувати над групою піл час дискусії. Обмежити це можна, сказавши: «А тепер послухаймо, що скаже хтось інший або інша», або «Я хотіла би, щоб усі мали можливість висловити власну думку».

Не слід забувати, що велика кількість загальних обговорень втомлює. Часте застосування цієї методики призводить до втоми і нудьгування.

«Мікрофон»

Різновидом загальногрупового обговорення є технологія «Мікрофон», яка надає можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію.

Як організувати роботу?

- 1) Поставте запитання до аудиторії.
- 2) Запропонуйте учням якийсь предмет (*ручку, олівець тощо*), який виконуватиме роль уявного мікрофона.
- 3) Учні передаватимуть його один одному, по черзі беручи слово.
- 4) Надавайте слово тільки тому, хто отримує «уявний» мікрофон.
- 5) Запропонуйте учням говорити лаконічно й швидко (*не більше ніж 0,5-1 хвилини*).
- 6) Не коментуйте і не оцінюйте подані відповіді.

Така технологія вчить учнів педагогічних спеціальностей правильному застосуванню даної методики під час проходження виробничої практики.

«Незакінчені речення»

Цей прийом часто поєднується з технологією «Мікрофон» і дає можливість ґрунтовніше працювати над умінням висловлення власних ідей, порівнювати їх з іншими. Робота за такою методикою дає присутнім змогу вільніше висловлюватися щодо запропонованих тем, відпрацьовувати вміння Творити коротко, але по суті й переконливо.

Як організувати роботу ?

Визначивши тему, яку учні будуть обговорювати у колі ідей або використовуючи уявний мікрофон, вчитель формулює незакінчене речення та пропонує школярам, висловлюючись, закінчувати його. Кожний наступний учасник обговорення повинен починати свій виступ із запропонованої формули. Учні працюють відкритими реченнями, наприклад:

«На сьогоднішньому занятті для мене найважливішим відкриттям було...», або «Ця інформація дозволяє нам зробити висновок, що...», або «Це рішення було прийнято тому, що...» тощо.

«Мозковий штурм»

Відома інтерактивна технологія колективного обговорення, яка широко використовується для вироблення кількох рішень конкретної проблеми. «Мозковий штурм» спонукає учнів до розкриття уяви та творчості. Це дає можливість вільно висловлювати свої думки. Мета «мозкового штурму» чи «мозкової атаки» в тому, щоб зібрати якомога більше ідей щодо означуваної проблеми від усіх учнів впродовж обмеженого періоду часу.

Як організувати роботу?

Після чіткого формулювання проблемного питання (*його краще записати на дошці*) запропонуйте всім висловити ідеї, коментарі, навести фрази чи слова, пов'язані з цією проблемою.

Запишіть усі пропозиції на великому аркуші паперу в порядку їх виголошення без зауважень, коментарів чи запитань.

Зверніть увагу на такі моменти:

Під час «озвучування ідей» не пропускайте жодної. Якщо ви будете судити про ідеї й оцінювати їх під час висловлювання, учні зосередять більше уваги на відстоюванні своїх думок, ніж на спробах запропонувати нові досконаліші ідеї.

Необхідно заохочувати всіх до озвучення якомога більшої кількості думок, адже завдяки цьому вони мають можливість пофантазувати.

Спонукайте кількості ідей. Варто підтримувати й фіксувати навіть фантастичні ідеї. (Якщо під час «мозкового штурму» не вдасться одержати багато ідей, це може пояснюватися тим, що учасники піддають свої ідеї цензурі – двічі подумують, перед тим як висловитися).

Кількість ідей заохочується. В остаточному підсумку кількість породжує якість. В умовах озвучення великої кількості ідей, учасники «змушують» всіх учнів розвивати або змінювати ідеї інших. Об'єднання або зміна раніше запропонованих ідей часто веде до озвучення нових, що перевершують первинні.

У аудиторії можна повісити такий плакат:

- ✓ кажіть усе, що спаде на думку;
- ✓ не обговорюйте і не критикуйте висловлювання інших;
- ✓ можна повторювати ідеї, запропоновані раніше;
- ✓ розширення запропонованої ідеї заохочується.

На закінчення обговоріть й оцініть запропоновані ідеї.

Варіант «мозкового штурму» – «мережа» чи «кульки». Тут пускове слово (*питання*) пишеться в «кульці» в центрі сторінки. Коли обговорюються споріднені проблеми, вони записуються на папері із зазначенням зв'язку. Водночас «мозковий штурм» «вільного» типу дає можливість за дуже короткий період (3-5 хв.) записати ідеї, які виникли.

Обидва варіанти мають на меті заохочувати вільне висловлювання ідей.

«Брейнстормінг»

Інтерактивний мозковий штурм зазвичай проводиться у групах. Дуже ефективний для створення креативних ідей. Брейнстормінг допомагає учням навчатися командній роботі. Різні види мозкового штурму включають:

- 1) структуровані та неструктуровані обговорення;
- 2) реверсивне мислення;
- 3) будівництва номінальних групових відносин;
- 4) онлайн-штурми: чати, форуми, листування у соцмережах;
- 5) створення мап командних ідей;
- 6) загальні групові походи;
- 7) індивідуальний брейнстормінг.

«Кожен учить кожного»

Метод «Кожен учить кожного» використовується при вивченні блоку інформації або при узагальненні та повторенні вивченого. Він дає можливість учням взяти участь у передачі своїх знань однокласникам. Використання цього методу дає загальну картину понять і фактів, котрі необхідно вивчити чи засвоїти на занятті, а також викликає певні запитання та підвищує інтерес до навчання.

Як організувати роботу ?

1) Підготуйте картки з фактами, що стосуються теми заняття, по одній на кожного учня. Роздайте кожному. Впродовж кількох хвилин учні читають інформацію на картці. Перевірте, чи розуміють вони прочитане. Запропонуйте їм ходити по аудиторії і знайомити зі своєю інформацією інших однокласників.

2) Учень може одночасно говорити тільки з однією

особою. Завдання полягає в тому, щоб поділитися своїм фактом і самому отримати інформацію від співрозмовника. Впродовж відведеного часу необхідно забезпечити спілкування кожного учня з максимальною кількістю інших учнів для отримання якомога повної інформації.

3) Після того як учні опрацюють цю вправу, запропонуйте їм розповісти, відтворити отриману інформацію. Проаналізуйте та узагальніть отримані знання.

«Мозаїка»

Технологія використовується для створення на занятті ситуації, яка дає змогу учням працювати разом для засвоєння великої кількості інформації за короткий проміжок часу. Ефективна і може замінити лекції у тих випадках, коли початкова інформація повинна бути донесена до учнів перед проведенням основного (*базисного*) заняття або доповнює таке заняття. Заохочує учнів допомагати один одному вчитися навчаючи.

Як організувати роботу?

1) Щоб підготувати учнів до заняття з великим обсягом інформації, підберіть необхідний матеріал і підготуйте індивідуальний інформаційний пакет для кожного учня (*матеріали підручника, додаткові матеріали – статті, публікації фахових журналів, презентації тощо*).

2) Підготуйте таблички з кольоровими позначками, щоб учні змогли визначити завдання для їхньої групи. Кожен учень входить у дві групи – «домашню» й «експертну». Спочатку об'єднайте учнів у «домашні» групи (1, 2, 3), а потім створіть «експертні» групи, використовуючи кольорові позначки. У кожній домашній групі всі її учасники повинні мати позначки

3) Розпишіть учнів по «домашніх» групах від 3 до 5 осіб, залежно від кількості. Кожен учень має бути поінформований до якої групи входить. Дайте домашнім групам порцію інформації для засвоєння, кожній групі свою. Завдання

домашніх груп – опрацювати надану інформацію та оволодіти нею на рівні достатньому для обміну цією інформацією з іншими.

4) Після завершення роботи домашніх груп запропонуйте учням розійтись по своїх «кольорових» групах, де вони стануть експертами з окремої теми (*своїєї частини інформації*). В кожній групі має бути представник із кожної «домашньої» групи.

5) Кожна експертна група повинна вислухати всіх представників домашніх груп і проаналізувати матеріал у цілому, провести його експертну оцінку за визначений час (*для цього може знадобитися ціле заняття, якщо матеріали складні або великі за обсягом*).

6) Після завершення роботи запропонуйте учням повернутися «додому». Кожен учень має поділитися інформацією, отриманою в експертній групі, з членами своєї «домашньої» групи. Наприклад, всі учні під №1 повинні зустрітись перед заняттям. У «домашніх» групах має бути по одній особі з експертних груп. Вони повинні намагатися донести інформацію якісно та в повному обсязі членам своєї домашньої групи за визначений вчителем час. Завданням домашніх груп у цьому випадку є остаточне узагальнення та корекція всієї інформації.

«Джигсоу-1 («Мозаїка»)

Ця стратегія націлена на організацію групової роботи. Виконується за алгоритмом.

1) Текст поділяється учителем на логічно завершені частини.

2) Учні класу об'єднуються у постійні «домашні» групи (кількість учнів у групі залежить від кількості частин у тексті). Кожен учень має певний номер, який відповідає номеру частини тексту.

3) Учитель роздає учням частини тексту. Таким чином, у

«домашній» групі кожен учень одержує одну з частин цілого тексту.

4) Учні об'єднуються в експертні групи за номерами частин тексту: ті діти, які опрацьовують першу частину тексту, утворюють першу експертну групу і т. д.

5) Учні вивчають свою частину в експертних групах, готуються донести її зміст до своїх товаришів у «домашній» групі. Скерувати роботу експертних груп можуть експертні картки, виготовлені вчителем заздалегідь.

6) Учні повертаються у «домашні» групи та переповідають свої частини тексту тим дітям, які вивчали інші частини. Після розповіді всіх членів «домашньої» групи учні мають цілісне уявлення про текст.

7) Перевірка вчителем засвоєння знань усіма учнями (запитання ставляться всьому класу, або ж номери учнів змінюються і їм пропонується розповісти про те, чого саме їх навчили).

«Джигсоу-2 («Мозаїка»)»

У цьому випадку текст не поділяється вчителем на частини. Кожна експертна група одержує низку питань і готує відповіді на них. Потім учні повертаються до своїх постійних груп та ознайомлюють товаришів із відповідями на свої запитання. Таким чином, текст сприймається як ціле, а робота здійснюється за запитаннями.

ТЕХНОЛОГІЇ КОЛЕКТИВНО-ГРУПОВОГО НАВЧАННЯ

«Карусель»

Цей варіант навчання найефективніший для одночасного включення усіх учасників освітнього процесу у активну роботу для обговорення дискусійних питань.

Технологія застосовується:

- ✓ для обговорення будь-якої гострої проблеми з діаметрально протилежних позицій;
- ✓ для збирання інформації з певної теми;
- ✓ для інтенсивної перевірки обсягу й глибини наявних знань (*наприклад, термінів*);
- ✓ для розвитку вмінь аргументувати власну позицію.

Як організувати роботу?

- 1) Розставте стільці для учнів у два кола.
- 2) Учні, котрі сидять у внутрішньому колі, розташовані спиною до центру, а в зовнішньому – обличчям. Таким чином, кожен з учасників ситять навпроти.
- 3) Внутрішнє коло нерухоме, а зовнішнє – рухливе: за сигналом вчителя всі його учасники пересуваються на один стілець вправо та опиняються перед новим партнером. Мета – пройти все коло, виконуючи запропоноване завдання.

У першому варіанті організації такої діяльності учасники внутрішнього кола є прихильниками однієї точки зору, а зовнішнього – протилежної. Спочатку, йде обмін поглядами. Учні фіксують у себе в записничках усе, що подає протилежна сторона.

За сигналом вчителя, відбувається зміна партнерів, дискусія продовжується, однак, учні намагаються підібрати нові контраргументи. До кінця кола вони, як правило, уже відточують свою систему аргументів, а також здобувають досвід спілкування з різними співрозмовниками.

У другому варіанті використання «Каруселі» кожен учень,

котрий сидить у зовнішньому колі, має листок із конкретним питанням (*темою*) і під час переміщення збирає максимум інформації, поглядів із зазначеної проблеми.

Наприкінці відбувається заслуховування окремих відповідей, обговорення того, які питання виявилися найскладнішими, продуктивними чи, навпаки, швидко вичерпалися і чому, як працювали партнери тощо. У цьому випадку застосування методу досягається узагальненням наявних у учнів знань, активізацією і перетворенням їх на загальногрупове надбання.

У третьому варіанті застосування «Каруселі» учні заздалегідь готують запитання або поняття й записують його на маленьких аркушах, а на звороті пишуть своє ім'я. Під час роботи опоненти ставлять один одному запитання, і, у разі правильної відповіді, учень одержує від автора запитання цю картку. Наприкінці вправи ведеться підрахунок кількості зароблених карток на основі яких визначається переможець.

«Робота в парах»

Намагайтеся ніколи не застосовувати слова «розподіляти учнів на пари, на трійки, на групи тощо». Пам'ятайте, при застосуванні цього методу учні об'єднуються! Усе, що пропонують учні, має бути прийняте й обговорене. Не слід казати їм, що це «правильна чи неправильна відповідь», треба лише допомогти опрацювати інформацію та прийняти власні рішення. Спостерігайте, щоб ніхто з учнів не залишався поза обговоренням.

Рішення учнів повинні сприйматися серйозно.

Деякі учні одразу готові активно працювати і в більшій групі, але дійсно ефективною групова робота буде тоді, коли в групі не більше 5-6 осіб. Більші групи потребують інших технологій!

«Робота в парах» (один проти одного, один — удвох — усі разом, «Думати, працювати в парі, обмінюватися думками»).

Технологія особливо ефективна на початкових етапах навчання учнів роботи в малих групах. Її можна використовувати для досягнення будь-якої дидактичної мети: засвоєння, закріплення, перевірки знань тощо. За умов парної роботи всі учні в групі отримують можливість говорити, висловлюватись. Робота в парах дає їм час подумати, обмінятися ідеями з партнером і лише потім озвучувати свої думки перед аудиторією. Вона сприяє розвитку навичок спілкування, критичного мислення, вміння висловлюватись, переконувати й вести дискусію.

Використання такого виду співпраці сприяє тому, що учні не можуть ухилитися від виконання завдання. Під час роботи в парах можна швидко виконати вправи, які за інших умов потребують великої затрати часу. Серед них можна назвати такі:

- ✓ обговорення короткого тексту, завдання, письмового документу;
- ✓ критичний аналіз чи редагування письмової роботи один одного;
- ✓ формулювання підсумку заняття;
- ✓ розроблення питань до вчителя або до інших учнів;
- ✓ аналіз проблеми, вправи чи експерименту;
- ✓ оцінювання один одного;
- ✓ відповіді на запитання.

Як організувати роботу?

1) Запропонуйте учням завдання, поставте запитання для невеличкої дискусії чи аналізу гіпотетичної ситуації. Після пояснення питання або фактів, наведених у завданні, дайте їм 1-2 хвилини для обдумування можливих відповідей або рішень самостійно.

2) Об'єднайте учнів у пари, визначте, хто з них буде висловлюватися першим та запропонуйте обговорити свої ідеї один з одним. Краще відразу визначити час на висловлення кожного в парі й спільне обговорення. Це допомагає звикнути до чіткої організації роботи в парах. Учні мають досягти згоди (консенсусу) щодо відповіді або рішення.

3) По закінченні часу на обговорення кожна пара представляє результати роботи, обмінюється своїми ідеями та аргументами з усією аудиторією. За потребою, це може бути початком дискусії або іншої пізнавальної діяльності.

«Обмін партнерами»

Поділіть учнів на пари для обговорення якогось певного питання. Потім запропонуйте обмінятися партнерами, аби поділитися з новим партнером своєю думкою і думкою партнера з першої пари.

«Учитель-учень»

Один в парі бере на себе роль учителя, другий – учня. Головна мета цієї активності – повторити попередній матеріал. Учні в ролі вчителя мають занотувати певні факти чи головні моменти минулого заняття. Учні в ролі учнів перевіряють записане і додають щось своє. Одна пара презентує свою роботу. Інші можуть додати те, що не було озвучене.

«Результати іншого»

Після індивідуальної роботи розділіть учнів на пари. Хай презентують свої проекти один одному. Після цього учні мають презентувати перед аудиторією роботу партнера. Не всі, лише ті, хто знайшов роботу напарника цікавою чи зразковою.

«Ротація»

Розділіть клас на декілька підгруп. Сформууйте куточки для роботи в групах. У кожному такому кутку розмістіть дошку чи покладіть ватман. На кожній дошці чи ватмані має бути одне питання. Після того, як кожна група напише відповідь, її учасники переходять до наступної дошки. Тут вони пишуть свою відповідь нижче відповіді попередньої групи. І так поки всі групи не опрацюють всі питання. Так учні вчаться всебічно розглядати якесь питання і працювати в команді.

«Ротаційні (змінювані) трійки»

Діяльність учнів у цьому випадку є подібною до роботи в парах. Цей варіант кооперативного навчання сприяє активному та ґрунтовному аналізу, обговоренню нового матеріалу з метою його осмислення, закріплення та засвоєння.

Як організувати роботу?

1) Розробіть різноманітні питання, щоб допомогти учням почати обговорення нового або роз'ясненого матеріалу. Використовуйте переважно питання, що потребують неоднозначної відповіді.

2) Об'єднайте дітей у трійки. Розмістіть трійки так, щоб жодна з них бачила трійку справа й трійку зліва. Разом усі трійки мають утворити коло.

3) Дайте кожній трійці відкрите питання (*однакове для всієї трійки*). Кожен у трійці має відповісти на це питання по черзі.

4) Після короткого обговорення попросіть учасників розрахуватися від 0 до 2. Учасники з номером 1 переходять до наступної трійки за годинниковою стрілкою, а учасники з номером 2 переходять через дві трійки проти годинникової стрілки. Учні з номером 0 залишаються на місці і є постійними членами трійки. Результатом буде повністю нова трійка.

5) Ви можете рухати трійками стільки разів, скільки у вас є питань. Так, наприклад, коли проходить три ротації, кожен учень зустрічається із шістьма іншими учнями.

«Два – чотири – всі разом»

Ще один варіант кооперативного навчання, що є похідним від парної роботи ефективний для розвитку навичок спілкування в групі, вмінь переконувати та вести дискусію.

Як організувати роботу?

1) Поставте учням запитання для обговорення, дискусії або аналізу гіпотетичної ситуації. Після пояснення питання або фактів, наведених у ситуації, дайте їм 1-2 хвилини для продумування можливих відповідей або рішень індивідуально.

2) Об'єднайте учнів у пари та попросіть обговорити свої ідеї один з одним. Визначте час на висловлення кожного в парі і спільне обговорення. Попередьте, що пари обов'язково мають дійти згоди (*консенсусу*) щодо відповіді або рішення.

3) Об'єднайте пари в четвірки та попросіть обговорити попередньо досягнуті рішення щодо поставленої проблеми. Як і в парах, прийняття спільного рішення є обов'язковим.

4) Залежно від кількості учнів у групі можна об'єднати четвірки в більші групи чи перейти до колективного обговорення проблеми.

«Робота в малих групах»

Роботу в групах варто використовувати для розв'язання складних проблем, що потребують колективного розуму. Якщо витрачені зусилля й час не гарантують бажаного результату, краще вибрати парну роботу або будь-яку з наведених вище технологій для швидкої взаємодії. Використовуйте малі групи тільки в тих випадках, коли завдання вимагає спільної, а не індивідуальної роботи.

Як організувати роботу?

1) Переконайтеся, що учні володіють знаннями та вміннями, необхідними для виконання завдань.

2) Об'єднайте учнів у групи. Почніть із груп, що складаються з трьох осіб. П'ять осіб – це оптимальна верхня межа для проведення обговорення в рамках малої групи.

3) Запропонуйте їм пересісти по групах. Переконайтеся в тому, що учні сидять по колу – «пліч-о-пліч», один навпроти одного. Усі члени групи повинні добре бачити один одного.

4) Повідомте (*нагадайте*) учням про ролі, які вони повинні розподілити між собою і виконувати під час групової роботи.

✓ **Спікер, головуєчий (керівник групи):**

- зачитує завдання групі;
- організовує порядок виконання;
- пропонує учасникам групи висловитися по черзі;
- заохочує групу до роботи;
- підбиває підсумки роботи;
- визначає доповідача.

✓ **Секретар:**

- веде записи результатів роботи групи;
- записи веде коротко й розбірливо;
- як член групи, повинен бути готовий висловити думки групи при підведенні підсумків чи допомогти доповідачу.

✓ **Посередник:**

- стежить за часом;
- заохочує групу до роботи.

✓ **Доповідач:**

- чітко висловлює думку групи;
- доповідає про результати роботи групи.

5) Будьте уважні до питань внутрішнього групового керування. Якщо хтось із учнів повинен відзвітувати перед аудиторією про роботу групи, забезпечте справедливий вибір доповідача.

6) Дайте кожній групі конкретне завдання й інструкцію

(правила) щодо організації групової роботи. Намагайтеся зробити свої інструкції максимально чіткими. Мало ймовірно, що група зможе сприйняти більш як одну чи дві, навіть дуже чіткі, інструкції за один раз.

7) Стежте за часом. Дайте групам досить часу на виконання завдання. Подумайте, чим зайняти групи, які впораються із завданням раніше за інших.

8) Подумайте про те, як ваш метод заохочення (оцінки) впливає на застосування методу роботи в малих групах. Забезпечте нагороди за групові зусилля.

9) Будьте готові до підвищеного шуму, характерного для методу спільного навчання.

10) Під час роботи груп обійдіть їх, запропонувавши допомогу. Зупинившись біля визначеної групи, не відволікайте увагу на себе. Подумайте про свою роль у подібній ситуації.

11) Запропонуйте групам подати результати роботи.

12) Запитайте учнів, чи проведена робота була корисною і чого вони навчилися. Використайте їхні ідеї наступного разу.

13) Прокоментуйте роботу груп із погляду її навчальних результатів та питань організації процедури групової діяльності.

Приблизно таким чином ви маєте організовувати роботу в групах доти, доки вона стане звичною для учнів. Важливими моментами групової роботи є опрацювання змісту і подання групами результатів колективної діяльності. Залежно від змісту та мети навчання, можливі різні варіанти організації роботи груп.

«Переможець»

Об'єднайте учнів у 4 групи, нехай вони обговорять запропоновану проблему. Далі одна група має поділитися висновками з іншою. Разом обидві групи мають обрати кращий зі своїх варіантів і представити його перед аудиторією. Так само мають зробити дві інші групи. Потім учні мають

обрати групу, чия відповідь серед чотирьох була найкращою.

«Діалог»

Суть його полягає в спільному пошуку групами узгодженого рішення. Це знаходить своє відображення у кінцевому тексті, переліку ознак, схемі тощо. Діалог виключає протистояння, критику позиції тієї чи іншої групи. Всю увагу зосереджено на сильних моментах у позиції інших.

Учні об'єднуються у 5-6 робочих груп і групу експертів із сильних дітей. Робочі групи отримують 5-10 хвилин для виконання завдання. Група експертів складає свій варіант виконання завдання, стежить за роботою груп і контролює час. По завершенні роботи представники від кожної робочої групи на дошці або на аркушах паперу роблять підсумковий запис. Потім, по черзі, надається слово одному доповідачеві від кожної групи. Експерти фіксують спільні погляди, а на завершення пропонують узагальнену відповідь на завдання. Групи обговорюють і доповнюють її. До зошитів занотовується кінцевий варіант.

«Фільм»

У групах учні мають обговорити приклади фільмів, в яких було використано поняття чи подію, обговорену на уроці. Запитайте, як, на їх погляд, вдалося режисерові підкреслити ту чи іншу проблему, і чому він так зробив, як ще можна було б «підняти» зазначену тему. Можливо, є сенс попросити учнів подивитися фільми заздалегідь або переглянути певні сцени в класі. Подумайте про фільми, що показують історичні чи географічні факти, біографії відомих людей тощо.

«Синтез думок»

Дуже схожий за метою та початковою фазою на

попередній варіант групової роботи. Але після об'єднання в групи і виконання завдання учні не роблять записів на дошці, а передають свій варіант іншим групам, які доповнюють його своїми думками, підкреслюють те, з чим не погоджуються. Опрацьовані таким чином аркуші передаються експертам, які знову ж таки зіставляють написане з власним варіантом, роблять загальний звіт, який обговорюють усі учні групи.

«Спільний проєкт»

Має таку саму мету та об'єднання в групи, що й діалог, але завдання, які отримують групи, різного змісту та висвітлюють проблему з різних боків. По завершенні роботи кожна група звітує і записує на дошці певні положення. В результаті, з відповідей представників груп складається спільний проєкт, який рецензується та доповнюється групою експертів.

«Пошук інформації»

Різновидом, прикладом роботи в малих групах є командний пошук інформації (*зазвичай тієї, що доповнює раніше прочитану вчителем лекцію або матеріал попереднього семінарського (практичного) заняття, домашнє завдання*), а потім відповіді на запитання. Використовується для того, щоб оживити сухий, іноді нецікавий матеріал.

Для груп розробляються запитання, відповіді на які можна знайти в різних джерелах інформації. До них можуть належати:

- ✓ роздатковий матеріал;
- ✓ документи;
- ✓ підручники;
- ✓ довідкові видання;
- ✓ доступна інформація на комп'ютері;
- ✓ артефакти (пам'ятки матеріальної культури);

- ✓ прилади;
- ✓ мультимедійні презентації;
- ✓ статті, публікації.

Учні об'єднуються в групи. Кожна група отримує запитання до теми заняття. Визначається час на пошук та аналіз інформації. Наприкінці заняття заслуховуються повідомлення від кожної групи, які потім повторюються і, можливо, розширюються всією аудиторією.

«Коло ідей (кругова система)»

Метою «Коло ідей» є розв'язання гострих суперечливих питань, створення списку ідей та залучення всіх учнів до обговорення поставленого питання. Технологія застосовується, коли всі групи мають виконувати одне і те саме завдання, що складається з декількох питань (*позицій*), які групи представляють по черзі.

Коли малі групи завершують виконувати завдання і готові подати інформацію, кожна з них по черзі озвучує лише один аспект проблеми, що обговорювалась. Продовжуючи по колу, вчитель запитує всі групи по черзі, доки не вичерпаються всі ідеї. Це дасть можливість кожній групі розповісти про результати своєї роботи, уникаючи ситуації, коли перша група, що виступає, подає всю інформацію.

Як варіант, можуть подаватися по колу результати не тільки групової, а й індивідуальної роботи. Цей метод є ефективним для розв'язання проблемних питань. Для створення списку думок, точок зору можна попросити кожного учня по черзі запропонувати одну ідею усно або написати свою думку чи ідею на картці-індексі без імені. Вчитель збирає всі картки та складає список зазначених у них ідей на дошці або починає дискусію, користуючись інформацією з карток.

«Магічні дрібнички»

Застосовуючи для записів результатів групової роботи великі листи паперу і маркери, пам'ятайте, що різні кольори є доречними в різних ситуаціях. Особливо це стосується червоного і чорного. Червоний – знак підвищеної уваги. Використовуйте його переважно для підкреслення чи іншого виділення вже написаного іншим кольором. Щодо чорного кольору, то користуйтеся ним тоді, коли ви хотіли б ще більше підсилити увагу до написаного, або тоді, коли те, що ви пишете, є неприємним, небажаним, недобрим і його варто змінити.

ТЕХНОЛОГІЇ СИТУАТИВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

Модель «навчання у грі» – це побудова освітнього процесу за допомогою включення учня в гру (*ігрове моделювання явищ, що вивчаються*).

«Імітації (імітаційні ігри)»

Імітаціями (*імітаційними іграми*) називають процедури з виконанням певних простих відомих дій, які відтворюють, імітують будь-які явища навколишньої дійсності. Учасники імітації реагують на конкретну ситуацію в рамках заданої програми, чітко виконуючи інструкцію, наприклад, проводячи дослід. Як правило, вчитель надає під час імітації чіткі поопераційні інструкції.

Учні можуть виконувати дії індивідуально або в групах. На закінчення певного виду діяльності всі учасники гри отримують подібний результат, але він може розрізнятися залежно від індивідуальних особливостей учня, складу групи, використаних ресурсів тощо. Дуже важливою процедурою імітації є обговорення отриманих результатів діяльності та усвідомлення учнями причинно-наслідкових зв'язків, які можна простежити, аналізуючи результати імітації у різних її учасників.

Імітаційні ігри розвивають уяву та навички критичного мислення, сприяють застосуванню на практиці вміння розв'язувати проблеми.

Як організувати роботу?

- 1) Виберіть явище, тему для імітації.
- 2) Сплануйте все, що необхідно для імітації, продумайте участь у ній всього класу.
- 3) Надайте дітям достатньо інформації, щоб вони могли впевнено виконувати всі передбачені процедури і одночасно вчитися.
- 4) Перед імітацією зробіть короткий вступ.

5) Заздалегідь продумайте запитання для підведення підсумків.

Складніші імітаційні ігри інколи називають симуляціями, або ситуативним моделюванням, хоча чіткого розмежування в літературі немає. Розглянемо їх окремо, пам'ятаючи, що інколи під назвами технології імітації та симуляції розуміють одне і те ж саме.

«Симуляції»

Симуляції – це створені вчителем ситуації, під час яких учні копіюють у спрощеному вигляді процедури, пов'язані з діяльністю суспільних інститутів, які існують у справжньому економічному, політичному та культурному житті. Це своєрідні рольові ігри з використанням чітко визначених (*за законом або за традиціями*) ролей та кроків, які повинні здійснити виконавці: судові, парламентські, громадські слухання, збори, асамблеї, засідання комісій, політичні дебати тощо.

Готуючи учнів до симуляції, вчитель має не тільки розподілити ролі, а й з'ясувати з кожним виконавцем послідовність його дій та висловлювань, наприклад, виходячи з обов'язків судді, голови парламенту тощо. Регламент всієї симуляції будується за чітким сценарієм, який збігається з проведенням такої процедури в реальному житті.

Отже, симуляції є «мініатюрною» версією реальності. Ця технологія наближена до рольової гри, але істотно відрізняється від неї, бо її метою є не представлення поведінки конкретних особистостей, а ілюстрування певних явищ і механізмів: процедури прийняття рішень в органі місцевого самоврядування, механізму зростання прибутків підприємства, функціонування вільного ринку тощо. Симуляція дає можливість учням глибоко вжитися в проблему, зрозуміти її із середини.

Як організувати роботу?

1) Слід пам'ятати, що в симуляції йдеться не про демонстрування акторських здібностей, а про вміння і, в міру можливості, безособове відтворення вибраного процесу.

2) Необхідно пропонувати для проведення ситуативного моделювання теми, що спрощують дійсність.

3) Виберіть тему для симуляції та основне питання, яке будуть розв'язувати учні.

4) Сплануйте сценарій симуляції, продумайте розподіл ролей, участь у грі усієї групи.

5) Надайте учням достатньо інформації, чіткі інструкції, щоб вони могли переконливо виконувати свої ролі і одночасно вчитися.

6) Перед симуляцією зробіть короткий вступ.

7) Заздалегідь продумайте запитання для підведення підсумків.

«Спрощене судове слухання» («Суд Ргозе»)

Поширеною технологією імітаційної (симуляційної) гри є «Спрощені судові слухання». Технологія «Спрощеного судового слухання» (суд Ргозе – «власний суд») дає можливість учням розіграти судовий процес з конкретної справи з мінімальною кількістю учасників. Це процес за участю трьох осіб: судді, що буде слухати обидві сторони та приймати остаточне рішення, обвинувачуваного й обвинувачувана, або їхніх представників.

Мета технології «спрощеного суду»: дати можливість учням отримати спрощене уявлення про процедуру прийняття судового рішення, взяти участь у вправі, пов'язаній з аналізом, критичним мисленням, прийняттям рішень.

Як організувати роботу?

1) Оберіть ситуацію (судову справу, випадок, дилему) для вивчення. Перевірте, чи відповідає вона очікуваним результатам та темі заняття.

2) Підготуйте додаткову інформацію (статистику, думки

авторитетів, закони тощо) або продумайте посилання на неї. Якщо необхідно, інформація може бути подана на дошці, в папках, книжках тощо.

3) Продумайте можливі варіанти розв'язання ситуації.

4) Підготуйте план проведення судового слухання (його регламент запишіть на дошці).

5) Проведіть аналіз ситуації за наведеною вище схемою.

6) Ознайомте аудиторію із процедурою слухання.

7) Поділіть аудиторію на три однакові групи: судді, обвинувачувачі й обвинувачувані.

** Суддів необхідно проінструктувати про процедуру судочинства та дати їм час для підготовки запитань.*

** Обвинувачувачам необхідно дати час для підготовки до вступної промови і викладу аргументів.*

** Обвинувачуваним необхідно дати час для підготовки до вступної заяви і захисту.*

Запропонуйте суддям сісти в різних кутках аудиторії. Дайте їм таблички «суддя» або картки з іменами. Запропонуйте, щоб до кожного судді приєднався один обвинувачуваний та один обвинувачувач. Повідомте суддям, що коли поруч із ними будуть обидва гравці, вони можуть починати суд». Проведіть суд від свого імені, використовуючи такий порядок:

1) Вступні заяви учасників у відповідному судовому порядку. Ці заяви повинні бути обмежені визначеними часовими рамками.

2) Обвинувачуваний викладає суть захисту, і його опитує суддя.

3) Обвинувачувач викладає аргументацію, і його опитує суддя.

4) Суддя виносить рішення і повідомляє його після того, як уся аудиторія знову об'єднається.

Після оголошення суддями своїх рішень запропонуйте запрошеному спеціалісту обговорити процес прийняття й

ухвалення рішень. Розгляньте варіанти, які будуть запропоновані запрошеним спеціалістом або дійсним суддею порівняно з рішеннями, прийнятими учнями-суддями.

«Громадські слухання»

Проводяться органами законодавчої влади (*Верховна Рада, її комісії, інші державні органи чи комітети, міські ради*) з метою одержання інформації, на якій ґрунтуватимуться закони чи інші рішення, що стосуються інтересів населення. Інші слухання проводяться групами з особливими інтересами, громадськими організаціями чи об'єднаннями, щоб з'ясувати суспільну думку.

Мета застосування технології в закладі освіти: моделювання суспільного слухання за допомогою імітаційної (*симуляційної*) гри, яка дозволить учням зрозуміти мету та порядок слухань, а також ролі й обов'язки членів державних органів, комітетів, комісій. Крім цього, учні одержують практичний досвід у визначенні та поясненні ідей, інтересів і цінностей, пов'язаних із предметом слухання.

Як організувати роботу?

1) Зв'яжіться з місцевими органами законодавчої влади, місцевими відділеннями чи представництвами загальнонаціональних організацій, яких цікавить тема заняття. Щоб одержати інформацію, з'ясуйте, чи може співробітник організації або представник місцевих органів самоврядування взяти участь в занятті.

2) Запросіть на заняття співробітника органу влади чи представника організації, які володіють необхідними знаннями. Домовтеся, якщо необхідно, про можливість проведення уроку чи заняття у залі для слухань чи у приміщенні місцевого органу самоврядування або організуйте в передній частині аудиторії стіл для учнів – «законодавців», стіл для секретаря і стіл чи кафедру для доповідачів.

3) Приготуйте таблички з іменами учнів і назвами їхніх

посад за ролями, щоб розставити їх на столах.

4) Поясніть такі ролі:

Законодавці. Обрані законодавці будуть проводити слухання. Вони будуть оголошувати виступи доповідачів і приймати рішення з обговорюваного питання. Один із законодавців повинен бути обраним групою як головуючий.

Групи з особливими інтересам. Оберіть кілька груп по п'ять чи менше осіб. Кожна група викладе комітету свою точку зору на питання. Повинна бути непарна кількість Групи, що виступають за і проти обговорюваного питання. *(Число і розмір груп залежатиме від теми та кількості учнів).* Необхідно, щоб було представлено кілька різних поглядів, які б відповідали реально існуючим думкам у даному місцевому співтоваристві. Кожна група вибере свого представника, що викладе думку групи комітету.

Секретар. Необхідно вибрати одну особу, яка вестиме стенограму засідання і записуватиме пропозиції, що надходять.

Відповідальний за часовий регламент. Необхідно вибрати одну особу, яка буде стежити за часом доповідей, щоб дати можливість виступити кожній групі.

5) Поясніть учасникам мету громадських слухань і порядок, якого необхідно буде дотримуватись. Якщо потрібно, роздайте учням інструкції для участі в громадських слуханнях. Головуючий відкриває слухання, повідомляє мету слухань і пояснює порядок та часовий регламент доповідей. Оголошений доповідач викладає свою позицію впродовж двох хвилин, за цим ідуть запитання членів комітету *(не більше трьох хвилин).*

Першим запитання доповідачу ставить голова, за ним – «члени» організації чи органу, що проводить слухання. Члени групи доповідача можуть допомагати йому відповідати на запитання комітету.

б) Об'єднайте учнів у групи по п'ять чи менше осіб. Одна група буде представляти законодавців чи комісію, що

організує слухання: кількість учасників цієї групи залежить від мети заняття. У групі повинна бути непарна кількість учнів. Інші групи будуть представляти громадян, співробітників не комерційних організацій з особливими інтересами, яких стосується тема заняття.

7) Відведіть достатньо часу для підготовки учнів до громадських слухань у відповідності до їх ролей.

8) Проведіть слухання.

9) Після того як будуть вислухані всі доповідачі, члени органу чи організації, що проводить слухання, аналізують аргумент, обговорюють проблему і повідомляють, що вони мають намір робити надалі.

10) Проведіть розбір інтерактивної вправи в такій послідовності:

а) обговоріть факти й аргументи, що стосуються теми;

б) обговоріть думки учнів щодо даного виду діяльності як способу розв'язання суспільно важливих проблем та визначення державної політики;

в) обговоріть зауваження, зроблені запрошеним фахівцем та інші питання, запропоновані учнями.

**«Розігрування ситуації за ролями»,
«Рольова гра», «Програмування сценки»,
«Драматизація»**

Імітує реальність призначенням ролей учасникам і наданням їм можливості діяти, «наче насправді». Кожна особа в рольовій грі має чітко знати зміст її ролі та мету рольової гри взагалі.

Мета рольової гри – визначити ставлення до конкретної життєвої ситуації, набути досвіду шляхом гри, допомогти навчитися через досвід та почуття. Рольова гра може також використовуватися для отримання конкретних навичок, наприклад безпечної поведінки в певній ситуації тощо.

Розігрування конкретної життєвої ситуації за ролями

допоможе учням виробити власне ставлення до неї, набути досвіду шляхом гри, сприяє розвитку уяви та навичок критичного мислення, вихованню спроможності знаходити й розглядати альтернативні можливості дій, співчувати іншим.

У ході рольової гри учасники «розігрують у ролях» визначену проблему або ситуацію. Рольова гра потребує ретельної підготовки. Початкові вправи мають бути простими з наступним ускладненням. Наприклад, можна почати з читання текстів «за ролями», формулювання коротких висловлювань або відповідей від імені історичної особи, природного явища, конкретного предмета, тварини.

Як організувати роботу?

1) Сплануйте попередньо роботу та підготуйтеся:

✓ сформулюйте проблему, яку буде ілюструвати рольова гра;

✓ спільно з дітьми, визначте кількісний склад учасників рольової гри та спостерігачів, а також подумайте, як доцільніше працювати над грою: усім класом чи одночасно кількома малими групами. Заохочуйте нерішучих дітей до співучасті;

✓ надайте дітям достатньо інформації, щоб вони могли переконливо виконувати свої ролі і одночасно вчитися;

✓ продумайте, як буде проходити рольова гра. Сценарій можна скласти у вигляді:

– розповіді, під час якої ведучий розкриває суть справи, а решта дітей озвучують її, розкриваючи зміст через ролі «своїх» персонажів;

– інсценізації, під час якої герої діють частково спонтанно, без підготовлених діалогів, але відтворюють основну ідею інсценізації.

2) Підготовка й тренування учнів:

✓ дайте учням час на обдумування ситуацій своїх ролей. Якщо для проведення гри треба переставити меблі, зробіть це саме зараз;

✓ забезпечте активну участь всієї аудиторії в проведенні

вправи;

✓ не забувайте про ретельне обговорення й міркування учнів.

3) Не чекайте відшліфованої гри із самого початку. Дайте учням можливість провести рольову гру й імітувати історичні й сучасні ситуації. Змінюйте види діяльності.

«Шість капелюхів»

Рольова гра для розвитку логічного та креативного мислення. **«Шість капелюхів»** – це ігровий навчальний прийом, який дозволяє досліджувати і аналізувати будь-яку проблемну ситуацію з шести незалежних точок зору.

Автор методики – британський психолог і письменник **Едвард де Боно**. Цей прийом широко практикується багатьма педагогами, зокрема вітчизняними. Основою цього підходу є концепція різнопланового мислення. Детальніше її сенс пояснюється у притчі про 6 синів капелюшника. Гра дозволяє у незвичному форматі різнобічно оцінити усі переваги і недоліки будь-якої проблемної ситуації та знайти оптимальний шлях для її розв'язання.

Як застосовувати прийомом «Шість капелюхів»?

Колір капелюха – відповідна стратегія мислення, якій мають слідувати учні-представники кожної з команд:

✓ **білий** – нейтральна позиція сприйняття, при якій учасники оперують конкретними, інколи сухими, фактами та цифрами; пояснюючи причинно-наслідкові зв'язки між певними подіями чи явищами, що аналізуються.

✓ **жовтий** – оптимістична позиція. Учасники команди мають оцінювати проблемну ситуацію з позиції вигоди та ґрунтуватися виключно на перевагах.

✓ **чорний** – прагматична позиція, що є протилежною до попередньої, тому має її урівноважувати. Учні цієї команди мають оцінювати ситуацію з точки зору недоліків та ризиків.

✓ **червоний** – позиція, яка ґрунтується виключно на

суб'єктивному емоційному сприйнятті. Представники цієї команди в ході загального аналізування мають висловлювати припущення та почуття щодо проблемної ситуації, не вдаючись до логічних обґрунтувань.

✓ **зелений** – позиція нестандартного мислення. Гравці цієї команди генерують нові ідеї та шукають альтернативні рішення.

✓ **синій** – нейтральна оціночна позиція. Представники цієї групи грають роль незалежних експертів, які оцінюють пропозиції попередніх груп та підсумовують роботу.

Гра проводиться за наступним алгоритмом:

1) Виноситься на обговорення певна проблемна ситуація. Це може бути запитання, яке не має єдиної правильної відповіді, конфліктна ситуація, спірна подія та інше.

2) Учні класу поєднуються у 6 команд, кожна з яких дотримується обраної стратегії відповідно до узгодженого кольору «капелюха». Розподілити «капелюхи» можна, наприклад, шляхом жеребкування.

3) Підготовка та обговорення учасниками всередині кожної з команд.

4) Регламентовані за часом виступи представників команд у такій послідовності:

- спершу викладають факти та ключову інформацію представники «білої» команди;
- після цього, оцінюючи переваги та недоліки, послідовно висловлюються представники «чорної» та «жовтої» команд;
- черговість виступів «червоної» та «зеленої» команд не принципова;
- виступ «синьої» команди є завершальним та підсумковим.

5) Рефлексія, в ході якої учні підсумовують результати роботи, визначають переваги та діляться враженнями щодо «примірювання» ролі.

ТЕХНОЛОГІЇ ОПРАЦЮВАННЯ ДИСКУСІЙНИХ ПИТАНЬ

«Так – ні»

Напишіть історію, яка і буде дилемою. Почніть зі сцени з вашим героєм і додайте контекст, у якому він повинен зробити вибір. Потім подайте саму дилему та приведіть 2-3 найпереконливіших аргументи з кожної сторони (щодо вибору, перед яким стоїть герой дилеми). Це може бути фраза: «З однієї сторони..., але з іншої...». Закінчіть ситуацію формулюванням вибору, поставивши запитання, що вимагає відповіді «так» чи «ні». Чи повинен герой дилеми робити так чи по-іншому? Інакше кажучи, у вдалій, зрозумілій дилемі повинні бути присутні орієнтири: загальний контекст дилеми, знайомство з вибором, що дає дилема, наведення однаково сильних аргументів «за» і «проти» і пропозиція зробити чіткий вибір наприкінці.

Як організувати роботу?

1) Запропонуйте учням прочитати підготовлену життєву або гіпотетичну спірну ситуацію.

2) Проаналізуйте її із учнями, користуючись такими запитаннями:

✓ Якими є факти:

- Що відбулося?
- Де і коли?
- Хто є учасниками ситуації?
- Що ми про них знаємо?
- Які факти є важливими?
- Які другорядними?
- Що в описі є фактами, а що думками, оцінками тощо?

✓ У чому проблема ситуації:

- У чому полягає конфлікт?
- Яке питання нам треба з'ясувати, розв'язуючи ситуацію?

- У чому інтереси кожної зі сторін?
- Чому вони суперечливі?
- ✓ Якими можуть бути аргументи:
 - Які аргументи можуть бути наведені на захист позиції кожної зі сторін?
 - На які документи, інформацію ми можемо спиратися, захищаючи ту чи іншу позицію?
- ✓ У чому полягає рішення:
 - Яким буде розв'язок ситуації?
 - Чому саме таким?
 - На що ми опираємось, приймаючи таке рішення?
 - Якими можуть бути наслідки такого рішення?
 - Чи існують інші шляхи розв'язання даної проблеми?

«Магічні дрібнички» («Розв'язання проблем»)

Метою застосування такої технології є навчити учнів самостійно розв'язувати проблеми та приймати колективне рішення

Як організувати роботу ?

1) Приготуйте для учнів проблемне завдання, проблемну ситуацію.

2) Ознайомте їх із ситуацією та визначте суть проблеми.

3) Запитайте в учнів, чи розуміють вони суть проблеми.

Попросіть їх описати проблему.

4) Об'єднайте учнів у групи, у яких вони могли б обговорити проблему, перш ніж перейти до пошуків шляхів її розв'язання.

5) Запитайте в учнів: чи справді вони хочуть розв'язувати цю проблему? Чи є проблема важливою? Чи необхідно розв'язати її? Чи зацікавлені сторони конфлікту в його розв'язанні?

б) Скориставшись технологією «мозкового штурму», дайте їм можливість визначити якнайбільше шляхів

розв'язання проблеми або можливих варіантів. На цьому етапі жодне рішення або варіант не відкидаються і не коментуються. Необхідно генерувати велику кількість ідей.

7) Разом з учнями проаналізуйте, поясніть та об'єднайте ідеї.

8) Обговоріть можливі позитивні та негативні наслідки кожної ідеї.

9) Виберіть найкращий варіант і дійдіть згоди щодо його використання для розв'язання проблеми (*можна шляхом голосування*).

10) Виберіть другий і третій варіанти як резервні на випадок, якщо перше рішення виявиться неефективним. Досягніть згоди щодо випробування варіантів.

Етапи розв'язання проблеми:

- ✓ з'ясуйте суть проблеми;
- ✓ з'ясуйте важливість проблеми;
- ✓ обміркуйте всі можливі варіанти вирішення;
- ✓ проаналізуйте можливі наслідки кожного варіанта;
- ✓ виберіть можливий варіант розв'язку, який здається вам оптимальним;
- ✓ якщо перший варіант рішення виявився неефективним, спробуйте інший і розпочніть усе спочатку.

«Дерево рішень»

Як варіант технології розв'язання проблем можна використати «дерево рішень», яке допомагає учням проаналізувати та краще зрозуміти механізми прийняття складних рішень.

Як організувати роботу?

1) Виберіть проблему (дилему), що не має однозначного рішення. Вона може бути викладена у формі історії, судової справи, ситуації з життя, епізоду літературного твору.

2) Запропонуйте учням, необхідну для розв'язання проблеми, інформацію для домашнього читання.

3) Підготуйте на дошці чи роздайте кожному учневі зразок «дерева рішень».

4) Сформулюйте проблему для вирішення, визначте суть проблеми напишіть на дошці, заповнюючи схему.

5) Дайте необхідну додаткову інформацію щодо проблеми (*час для її пошуку, перегляду, якщо це було домашнє завдання*).

6) Запитайте в учнів, чи дійсно хочуть розв'язати проблему? Якщо проблема важлива й актуальна, процес може продовжуватись. Попросіть пояснити, чому сторони прагнуть до розв'язання проблеми.

7) Шляхи й варіанти розв'язку проблеми можна визначити проведенням «мозкового штурму». На цьому етапі жоден із варіантів не може бути неправильним. Важливо набрати якомога більше ідей.

8) Обговоріть кожен із варіантів рішення. Що позитивного чи негативного для кожної зі сторін він містить? Таким чином можна відхилити частину ідей і залишити 3-4.

9) Поділіть учнів на малі групи та запропонуйте кожній заповнити схему. Група повинна, шляхом обговорення, прийти до спільного рішення. Якщо єдності немає, можна застосувати голосування.

10) Кожна група пропонує своє рішення. Проведіть обговорення. Можна провести голосування групою для вибору одного з варіантів.

Метод «Прес» (РЕЕВ, МІПО)

З цієї невеличкої технології варто почати роботу над навчанням учнів дискутувати. Вона використовується при обговоренні дискусійних питань та при проведенні вправ, у яких потрібно зайняти й чітко аргументувати визначену позицію з проблеми, що обговорюється. Метод навчає дітей виробляти та формулювати аргументи, висловлювати думки щодо дискусійного питання у виразній та стислій формі,

переконувати інших.

Як організувати роботу?

1) Роздайте матеріали, у яких зазначено чотири етапи методу «Прес»:

✓ висловіть свою думку, поясніть, у чому полягає ваша позиція (*починаючи зі слів: «Я вважаю, що...»*);

✓ поясніть причину появи цієї думки, тобто на чому ґрунтуються докази (*починайте зі слів: «Тому, що...»*);

✓ наведіть приклади, додаткові аргументи на підтримку вашої позиції, назвіть факти, які демонструють ваші докази (*«Наприклад...»*);

✓ узагальніть свою думку (*зробіть висновок, починаючи словами: «Отже...», «Таким чином...»*).

2) Поясніть механізм етапів «Прес»-методу і дайте відповідь на можливі запитання учнів. Наведіть приклад до кожного з етапів.

3) Запропонуйте бажачим спробувати застосувати цей метод до будь-якої теми на їхній вибір.

4) Перевірте, чи розуміють учні механізм застосування методу. Етапи можна адаптувати, пропонуючи їм наводити кілька варіантів своїх думок або прикладів.

5) Коли формула буде зрозуміла всім учням, запропонуйте їм спробувати самим. Застосовуйте метод «Прес» на всіх заняттях, де потрібна аргументація учнями своєї думки.

Метод «Прес»

Метод «Прес» використовується у випадках, коли виникають суперечливі питання і вам потрібно зайняти й чітко аргументувати визначену позицію щодо проблеми, яка обговорюється, переконати інших у вашій правоті. Метод дасть вам можливість навчитися формулювати та висловлювати свою думку з дискусійного питання

аргументовано, в чіткій та стислій формі, впливати на думку ваших співрозмовників.

Щоб бути чітким та переконливим, ваше висловлювання повинно мати таку структуру й етапи:

1. Позиція. Почніть зі слів: «Я вважаю, що ...» та висловіть свою думку, поясніть, у чому полягає ваша позиція.

2. Обґрунтування. Починаючи словами: «...тому, що...», наведіть причину появи цієї думки, тобто поясніть, на чому ґрунтуються докази на підтримку вашої позиції.

3. Приклад. Продовжуйте висловлювання словом «...наприклад...» та наведіть факти, приклади, що підтверджують вашу позицію.

4. Висновки. Закінчіть висловлювання: «Отже (тому), я вважаю...» і узагальніть свою думку, зробіть висновок про те, як необхідно діяти (*це своєрідний заклик прийняти вашу позицію*).

У ваших виступах, якщо це можливо, використовуйте:

- ✓ думку експертів;
- ✓ статистичні та наукові дані;
- ✓ закони України;
- ✓ інші допоміжні матеріали (речові докази, газетні статті, думки інших дітей, громадян тощо).

«Займи позицію»

Цей метод корисний у роботі під час обговорення дискусійних питань та проблем. Його можна використовувати на початку заняття для демонстрації розмаїття поглядів на проблему, яка вивчатиметься чи досліджуватиметься, або після опанування учнями певної інформації щодо проблеми; усвідомлення ними можливості протилежних позицій які стануть наслідками її розв'язання. Слід використовувати дві протилежні думки, які не мають однієї (*правильної*) відповіді.

Розглядаючи протилежні позиції, які стосуються запропонованої дискусійної проблеми, діти:

- ✓ знайомляться з альтернативними поглядами;
- ✓ прогнозують, які наслідки матимуть індивідуальні позиції та політичні рішення для суспільства, для окремих людей;
- ✓ на практиці використовують уміння захищати власну позицію;
- ✓ вчаться вислуховувати інших;
- ✓ отримують додаткові знання з теми.

Як організувати роботу?

1) Запропонуйте учням дискусійне питання та попросіть їх визначити власну позицію щодо цього питання.

2) Розмістіть плакати в протилежних кутках кімнати. На одному з них написано: «Згодний (згодна)», на іншому – «Не згодний (не згодна)». (Варіанти: на плакатах можуть бути викладені популярні позиції щодо проблеми. Наприклад, «Треба заборонити палити в громадських місцях» і «Не можна заборонити паління в громадських місцях»). Або можете запропонувати три позиції: «За», «Не знаю, не маю конкретної пропозиції», «Проти».

3) Оголосіть правила проведення вправи й обговоріть їх.

4) Попросіть учасників стати біля відповідного плаката, залежно від їхньої думки щодо обговорюваної проблеми, «проголосувати ногами».

5) Виберіть кількох учасників і попросіть їх обґрунтувати свою позицію або запропонуйте всім, хто поділяє одну і ту саму точку зору, обговорити її і виробити спільні аргументи на її захист.

6) Після викладу різних точок зору запитайте, чи не змінив хто-небудь з учасників своєї думки і чи не хоче перейти до іншого плаката. Запропонуйте учням перейти й обґрунтувати причини свого переходу.

7) Попросіть учасників назвати найпереконливіші аргументи своєї та протилежної сторони.

«Зміни позицію»

Така технологія є подібною до «Займи позицію». Вона також дає можливість обговорити дискусійні питання за участі всіх дітей. Метод дозволяє перейти на позицію іншої людини, розвивати навички аргументації, активного слухання тощо.

Як організувати роботу?

- 1) Заздалегідь підготуйтеся до обговорення.
- 2) Поставте до аудиторії дискусійне питання.
- 3) Об'єднайте учнів у пари, а потім – у четвірки (наприклад, перша і друга парта, третя і четверта).
- 4) Дайте завдання розподілити позицію щодо проблеми («так» чи «ні») між парами чи самі зробіть це. Одна пара в четвірці повинна обґрунтовувати одну позицію, друга – протилежну.
- 5) Поясніть, що в четвірках кожна пара має представити своїм партнерам свою точку зору. Кожен учень повинен відповідати за свою половину презентації (наприклад, обґрунтувати половину аргументів).
- 6) Чітко оголосіть хронометраж: скільки часу виділяється на підготовку та на саму презентацію.
- 7) Дайте досить часу на підготовку аргументів.
- 8) Коли час на підготовку мине, попросіть пари доказово викласти свої погляди один одному.
- 9) Потім можете дати завдання парам помінятися позиціями і знову повторити все спочатку. На це варто відвести набагато менше часу.
- 10) Після цього можете дати завдання всій четвірці вільно обговорити тему. Учні вже повинні висловлювати свої особисті судження. У результаті обговорення четвірка повинна або дійти згоди, або висновку про те, що їм бракує інформації. Заздалегідь визначте часові рамки цієї вільної дискусії.
- 11) За наявності часу можна провести загальну дискусію, наприклад використовуючи технологію «Карусель».
- 12) Підбийте підсумки дискусії з усією аудиторією.

«Неперервна шкала думок» («Нескінченний ланцюжок»)

Одна з форм обговорення дискусійних питань, метою якої є розвиток у учнів навичок прийняття особистого рішення та вдосконалення вміння аргументувати власну думку. Розглядаючи популярні погляди щодо проблеми, яка дискутується, діти:

- ✓ знайомляться з альтернативними позиціями, думками;
- ✓ прогнозують, які наслідки матиме те чи інше

переконання

для окремих людей чи політичних рішень;

- ✓ вчаться на практиці відстоювати свою позицію;
- ✓ вчаться вислуховувати думки інших;
- ✓ отримують додаткові знання з теми, що вивчається.

Як організувати роботу?

Варіант 1

✓ вибирається дискусійна проблема, яка повинна передбачати наявність обґрунтованих, діаметрально протилежних думок;

✓ вчитель характеризує позиції. Кожна розглядається досить детально, ґрунтовно. У протилежних кінцях аудиторії мають бути плакати з альтернативними думками; дайте учням час обдумати та аргументувати свою позицію. Якщо місця в аудиторії досить, запропонуйте їм оприлюднити свої погляди та зайняти місце в ланцюгу залежно від своїх переконань;

✓ попросіть учнів пояснити, чому вони обрали саме це місце. Учні можуть пояснювати причину, але не аргументувати. Відбувається оцінка протилежних суджень;

✓ для того, щоб переконатися, що учні уважно слухають один одного, слід попросити їх навести аргументи, які хоч і суперечать їхнім поглядам, але є деякою мірою обґрунтованими, примушують їх замислитись і, можливо, переоцінити свою позицію. Обговорення наслідків різних переконань.

Варіант 2

✓ вибирається дискусійна проблема, яка повинна передбачати наявність обґрунтованих, діаметрально протилежних думок;

✓ вчитель характеризує популярні погляди. Кожний розглядається досить детально, ґрунтовно;

✓ обмежена в часі індивідуальна робота учнів. Вчитель пропонує учням письмово аргументувати свою позицію. Якщо бракує часу й місця в аудиторії, можна не пропонувати усім учням утворювати єдиний ланцюг. Поки вони письмово аргументують свою позицію, вчитель на дошці проводить неперервну пряму лінію, розташувавши альтернативні думки на різних кінцях;

✓ позицію учнів можна позначити на дошці схематично, прослухавши аргументи, чи прикріпити на дошці листки з висловленою письмово думкою кожного.

Вчитель вибірково зачитує аргументи учнів, що дотримуються протилежних переконань. Оцінює протилежні позиції. Учні можуть змінити свою позицію і знову позначити своє місце в ланцюзі. Відбувається обговорення наслідків різних поглядів.

«Дискусія»

Дискусія – це широке публічне обговорення якогось спірного питання. Вона є важливим засобом пізнавальної діяльності, сприяє розвитку критичного мислення учнів, дає можливість визначити власну позицію, формує навички аргументації та відстоювання власної думки, поглиблює знання щодо обговорюваної проблеми.

1. Планування дискусії:

Оберіть тему для дискусії. Вона має бути сформульована проблемно, щоб підходи до її висвітлення були різновекторними.

Важливим елементом дискусії є план. Він може

пропонуватись учасникам заздалегідь, напередодні дискусії. Учні, маючи такий план, можуть підготуватися до обговорення: попрацювати з літературою, довідниками, підготувати собі нотатки тощо.

Можна практикувати складання плану дискусії за відомою заздалегідь темою безпосередньо на початку обговорення. У такому випадку вчителеві доцільно залучити до складання плану самих учнів.

Підготуйте матеріал, який учні повинні будуть прочитати вдома. Постарайтесь, щоб там були викладені всі позиції. Складіть список запитань, які допоможуть вам спрямовувати обговорення та привернути увагу аудиторії до проблеми. Для того, щоб дискусія була відвертою, необхідно створити в класі атмосферу довіри та взаємоповаги. Тому учителеві бажано розробити правила культури ведення дискусії.

2. Хід дискусії:

- ✓ повторіть із учнями основні правила участі в дискусії;
- ✓ робіть помітки, які допоможуть вам не виходити за межі обговорюваної проблеми;
- ✓ активно користуйтеся жестами та мімікою, які допомагають підтримувати хід дискусії, не перериваючи її;
- ✓ для того, щоб повернутися до теми обговорення, скажіть, наприклад, так: «схоже, ми відхилилися, давайте повернемося до поняття...»;
- ✓ уважно слухайте учнів, стежте за ходом обговорення, настроєм, не давайте відхилитися від теми;
- ✓ не дозволяйте обговоренню перетворитись на гарячу суперечку, але й не гасіть усі прояви емоцій. Ставте конкретні запитання, щоб пробудити обговорення;
- ✓ змініть формулювання проблем, що обговорюються, або застосуйте інший прийом пожвавлення думок, якщо дискусія вщухає;
- ✓ щоб завершити обговорення, запитайте, наприклад, чи ніхто не хоче ще щось додати на завершення;
- ✓ виділіть досить часу для заключної частини і попросіть

учнів підвести підсумки за такою схемою:

- Які найпереконливіші аргументи обох сторін? Перерахуйте їх.
- Якщо під час обговорення виникли додаткові запитання, порадьте, де можна отримати детальнішу інформацію?

«Дискусія в спиті телевізійного ток-шоу»

Це технологія структурованої дискусії, у якій беруть участь усі учні класу. Дозволяє контролювати хід дискусії, оцінювати участь кожного учня.

Її метою є отримання учнями навичок публічного виступу та дискутування, висловлення й захисту власної позиції, формування громадянської та особистої активності.

Вчитель на цьому занятті є ведучим ток-шоу. Він оголошує тему дискусії та пропонує учням коротку розповідь або перегляд відео-фрагмента з досліджуваної проблеми. Потім запрошує висловитися на запропоновану тему «запрошених» і надає слово глядачам, котрі можуть виступити зі своєю думкою або поставити запитання «запрошеним» (не більше 1 хв.). «Запрошені» мають відповідати якомога коротше і конкретніше. Ведучий також має право ставити своє запитання або перервати виступаючого через брак часу.

Як організувати роботу?

1. Підготовчий етап:

- ✓ повідомте попередньо тему дискусії її учасникам (бажано у формі дискусійного питання);
- ✓ запросіть чи виберіть із числа учнів групи 2-5 експертів.
- ✓ попросіть учнів придумати запитання до експертів та визначитись зі своєю позицією щодо поставленого запитання;
- ✓ попросіть експертів підготувати додаткову довідкову інформацію щодо теми дискусії;
- ✓ придумайте назву ток-шоу й оберіть ведучого;
- ✓ організуйте аудиторію за типом студії (учні сідають

півколом біля експертів).

2. Хід дискусії:

- ✓ назвіть тему і відрекомендуйте учасникам ведучого та експертів.
- ✓ повідомте правила проведення ток-шоу:
 - усі учасники дискусії говорять коротко та конкретно;
 - надавати слово для виступу може лише ведучий;
 - ведучий може зупинити виступаючого, який перевищив ліміт часу;
 - виступ експертів (по 1-2 хвилини кожен);
 - учні ставлять запитання експертам чи роблять повідомлення (не більше 1 хвилини);
 - експерти ставлять один одному запитання;
 - підведіть підсумки дискусії за змістом і за формою її проведення.

«Оцінювальна дискусія»

Один із найскладніших способів обговорення дискусійних проблем. Оцінювальну дискусію можна використовувати лише тоді, коли учні навчилися працювати в групах та засвоїли технології розв'язання проблем. Метою такого виду дискусії є не стільки прояснення позицій сторін, скільки вдосконалення навичок дискутування.

Дискусія є складною формою роботи як для вчителя, так і для учнів. Складність полягає не тільки в організації підготовки та веденні дискусії, а й в оцінці роботи її учасників. Саме тому дуже важливе значення має методика проведення оцінювальної дискусії. В такій дискусії учасники працюють у малих групах і одержують бали за свою роботу. Вчитель, який веде дискусію, оцінює участь кожної особи, а по закінченні – обговорює її результати разом з учасниками.

Значною віхою у підготовці до дискусії є вибір теми. Бажано, щоб тема була сформульована проблемно, щоб підходи до її висвітлення були різновекторними. Вчитель може

запропонувати дітям дати свої пропозиції щодо визначення теми дискусії, а потім із запропонованого переліку вибрати цікаві та актуальні.

Дискусія проводиться в групі, учні котрі заздалегідь об'єднуються в кілька підгруп по 6-8 осіб. Одна з підгруп розташовується в центрі аудиторії, а решта – разом з учителем розміщується довкола них. За тривалістю дискусія може бути від 8 до 20 хвилин, залежно від теми. У своїй роботі учасники користуються планом, аби не відхилялись від обраної теми.

План дискусії є дуже важливим елементом у її проведенні. Його можна пропонувати учасникам заздалегідь, напередодні дискусії. Маючи такий план, учні можуть підготуватися до обговорення:

- ✓ попрацювати з літературою, довідниками,
- ✓ підготувати собі нотатки тощо.

Виходити треба з того, що учні мають підготуватись і включатись у роботу безпосередньо під час проведення дискусії. З іншого боку, вчитель попереджає, що кожна підгрупа буде обговорювати якийсь один пункт із плану. Кому який пункт дістанеться, заздалегідь не відомо, тому варто готуватися до дискусії за всіма пунктами плану.

Можна практикувати складання плану дискусії за відомою темою безпосередньо на початку обговорення. У такому випадку вчителю доцільно залучити до складання плану самих учнів.

Головний принцип плану має полягати у логічній послідовності його пунктів. Кожний пункт, окрім першого, повинен виходити з попереднього. Пункти не мають повторювати один одного. Всі пункти плану повинні бути поєднані тематично.

Пояснюючи порядок роботи в підгрупах, важливо, щоб вчитель підкреслив значущість ідеї переходу в обговоренні від одного пункту плану до іншого. Такий перехід є важливим елементом у методиці проведення дискусії. Перехід має бути переконливим та аргументованим. Вчитель може навести

приклад такого переходу і продемонструвати його присутнім в аудиторії. Він наголошує, що це може бути позиція одного з учасників дискусії, який у ході обговорення запропонує перейти до іншого пункту плану, оскільки попередній пункт повністю висвітлено учасниками.

Водночас, важливо дати останній шанс у підгрупі тим, хто ще не висловлювався з обговорюваного пункту, не повторюючи думок попередників. І тільки за відсутності бажаних щось додати до сказаного можна переходити до наступного пункту плану дискусії. Але треба наголосити, що з такою пропозицією може виступити кожен учасник дискусії, якщо він відчуває, що дискусія починає гальмуватись або «тупцює» на місці. Завдання вчителя – вміло керувати цим процесом та заохочувати учасників дискусії до творчої роботи.

У процесі переходу до обговорення наступного пункту плану вчитель може поміняти місцями та ролями підгрупи спостерігачів і тих, хто безпосередньо брав участь у дискусії.

Впродовж дискусії, вчитель записує заохочувальні бали у спеціально підготовлену таблицю з прізвищами учасників. Вони надаються за чітке дотримання учасниками обговорюваної теми, за цікаву інформацію, за вдале залучення учасником дискусії до обговорення інших членів підгрупи тощо. Проте, вчитель може записати окремим учасникам і штрафні бали. Вони можуть бути за перебивання виступу свого товариша, за відхилення від теми обговорення, за намагання говорити лише самому і не слухати інших тощо. В ході дискусії оцінюється робота кожного з учасників, використовуються як заохочувальні, так і штрафні бали.

У процесі підготовки до дискусії вчитель розробляє на кожну підгрупу листок оцінювання роботи її учасників. У ньому записується вид діяльності, за який можна давати заохочувальні та штрафні бали. Він може бути поданий у вигляді таблиці. Наприкінці дискусії вчитель підраховує кількість балів та виставляє оцінку кожному учаснику. Можливо також, користуючись листками оцінювання,

залучати до самооцінювання та взаємооцінювання самих учнів, котрі не задіяні безпосередньо в дискусії.

По закінченню дискусії вчитель підводить підсумки, аналізує діяльність кожного з учасників, оголошує суму набраних ними балів. Тут доцільно сконцентрувати увагу учнів на допущених помилках, визначити ключові моменти і, якщо є потреба, винести їх на окреме обговорення вже за межами дискусії. Окрім того, що вчитель оцінює персональну діяльність учасників, він може відзначити особливості колективної роботи підгрупи, поставити нові завдання з формування вмій та навичок тощо.

Для закріплення знань, одержаних у ході дискусії, вчитель на завершення може дати групі письмове завдання за варіантами.

Як організувати роботу?

1) Необхідно об'єднати учнів у групи по 8-10 осіб у кожній.

2) Одна з груп розташовується в центрі аудиторії, а решта учнів разом з вчителем розміщується довкола них. Вони є спостерігачами, також мають оцінювати дискусію. За кожним із них вчитель «закріплює» одного з учасників дискусії, якого вони будуть оцінювати.

3) За тривалістю дискусія може тривати від 8 до 20 хв, залежно від теми.

4) У своїй роботі учасники користуються планом, аби не ухилялись від обраної теми.

5) Перехід в обговоренні від одного пункту плану до іншого має бути переконливим та аргументованим. Вчитель може навести приклад такого переходу і продемонструвати його учнів.

6) Тільки за відсутності бажаних щось додати по суті до сказаного можна переходити до наступного пункту плану дискусії.

7) Вчитель має керувати процесом обговорення та заохочувати учасників до творчої дискусії.

8) У ході дискусії вчитель та спостерігачі записують у спеціально підготовлену таблицю з прізвищами учасників заохочувальні бали. Вони надаються за чітке дотримання теми, правил дискутування, за цікаву і вчасно подану інформацію, за вдале залучення до участі в дискусії інших членів групи.

9) Окремим учасникам можуть бути записані і штрафні бали. Вони нараховуються за перебивання виступу свого товариша, за відхилення від теми обговорення, за намагання говорити лише самому і не слухати інших тощо.

10) У ході дискусії вчитель та спостерігачі оцінюють роботу кожного з учасників дискусії, використовуючи як заохочувальні, так і штрафні бали.

11) У процесі підготовки, вчитель розробляє на кожну групу листок оцінювання роботи її учасників. Кожен зі спостерігачів отримує листок індивідуального оцінювання свого учасника дискусії. В них записується вид діяльності, за який можна давати заохочувальні та штрафні бали.

12) До цього листка з правого поля дописуються прізвища всіх учасників підгрупи і відповідно до їхньої роботи робиться позначка «+» або «-». В кінці дискусії вчитель підраховує кількість балів та виставляє оцінку кожному учаснику. Оцінка «3» ставиться в межах набраних 3 балів; оцінка «4» ставиться при набраних 4-6 балах; оцінка «5» ставиться при набраних 7-9 балах. До оцінювання кожного учасника залучаються також спостерігачі із числа учнів.

13) Слід зазначити, що кількість оцінювальних пунктів у таблиці може бути більшою або меншою, порівняно з нашим варіантом. За іншим принципом можна скласти і шкалу оцінок.

Оцінювальну дискусію можна порівняти зі «зборами друзів». На таких зустрічах здійснюється обмін думками та інформацією. В підгрупах ніхто не тисне, не домінує і не здійснює авторитарного контролю за обговоренням, аби через кілька хвилин висловити «єдиний правильний» погляд на ту чи іншу проблему. Учасники дискусії в малих групах дуже

швидко обмінюються інформацією, думками, втягують один одного у творчий процес обговорення.

Переваги оцінювальних дискусій:

- ✓ вони відтворюють стратегію навчання з позицій розвитку демократичного суспільства, демонструють відхід від авторитарної педагогіки;

- ✓ формують відповідальність у учнів за процес навчання;

- ✓ методика проведення оцінювальної дискусії розширює творчі можливості вчителя у використанні педагогічних ідей;

- ✓ урізноманітнюють технологію процесу навчання, дають можливість альтернативного оцінювання освітньої діяльності учнів.

По закінченні дискусії вчитель підводить підсумки, аналізує діяльність кожного з учасників, оголошує суму набраних ними балів. Для закріплення одержаних знань у ході дискусії вчитель на завершення може дати групі письмове завдання за варіантами.

«Вимушені дебати»

Побудуйте пари таким чином, щоб їх учасники були протилежної думки з якогось питання. Запропонуйте подебатувати, але відстоювати не свою позицію, а протилежну. Це спонукає учнів дистанціюватися від власних переконань і вчить їх широко мислити та розглядати питання під різними кутами зору.

«Оптиміст/песиміст»

У парах учні мають обговорити якусь тему, обравши роль песиміста чи оптиміста. Емоційна складова і «проживання» теми під час дебатів дозволить їм краще зрозуміти себе та розкритись як особистість. Потім можна занотувати песимістичні та оптимістичні пропозиції, показати, що не все в житті так як може здаватися.

«Експертна оцінка»

Запропонуйте учням написати есе на певну тему. Хай обміняються з тим, хто в парі, чи з сусідом по парті. Партнер має зазначити сильні та слабкі сторони есе, запропонувати покращення. Учні можуть багато чому навчитися один у одного.

ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ В МАЛИХ ГРУПАХ

«Як працювати в малих групах»

Робота в малих групах дасть змогу учням набутися навичок спілкування та співпраці.

Після того як вчитель об'єднав їх у малі групи і вони отримали завдання, групи за короткий час (3-5 хв.) повинні виконати завдання та представити результати роботи.

Правила роботи в малих групах, що допоможуть вам організувати свою роботу:

1) Швидко розподіліть ролі в групі. Визначтеся, хто буде головуючим, посередником, секретарем, доповідачем. Намагайтеся виконувати різні ролі.

Головуючий (спікер):

- ✓ зачитує завдання групи;
- ✓ організовує порядок виконання;
- ✓ пропонує учасникам групи висловитися по черзі;
- ✓ заохочує групу до роботи;
- ✓ підводить підсумки роботи;
- ✓ за згодою групи визначає доповідача.

Секретар:

- ✓ веде коротко і розбірливо записи результатів роботи своєї групи;
- ✓ як член групи, має бути готовим висловити думку групи при підведенні підсумків або допомогти доповідачеві.

Посередник:

- ✓ стежить за часом;
- ✓ заохочує групу до роботи.

Доповідач:

- ✓ чітко висловлює думку, до якої дійшла група;
- ✓ доповідає про результати роботи групи.

1) Починайте висловлюватися спочатку за бажанням, а потім по черзі.

2) Дотримуйтесь правил активного слухання, головне – не перебивайте один одного.

3) Обговорюйте ідеї, а не особи дітей, які висловили цю ідею.

4) Утримуйтесь від оцінок та образ учасників групи.

5) Намагайтеся дійти спільної думки, хоча в деяких випадках у групі може бути особлива думка і вона має право на існування.

«Коло ідей»

Метою технології є залучення усіх учасників освітнього процесу до обговорення проблеми.

Порядок проведення:

✓ вчитель ставить дискусійне питання та пропонує обговорити його в малих групах;

✓ після того як вичерпався час на обговорення, кожна група представляє лише один аспект проблеми, яку ви обговорювали;

✓ групи висловлюються по черзі, поки не буде вичерпано всі відповіді;

✓ під час обговорення теми на дошці складається список зазначених ідей;

✓ коли всі ідеї щодо розв'язання проблеми висловлені, можна звернутись до розгляду проблеми в цілому та підвести підсумки роботи.

«Акваріум»

Такий вид діяльності на занятті допоможе вдосконалити навички роботи в малих групах. Після того як вчитель об'єднає учнів у дві-чотири групи і запропонує завдання для виконання та необхідну інформацію, одна з груп сідає в центр аудиторії та утворює своє маленьке коло.

Учні цієї групи починають обговорювати запропоновану

вчителем проблему. Групі, що працює, для виконання завдання необхідно:

- ✓ прочитати вголос ситуацію;
- ✓ обговорити її в групі, використовуючи метод дискусії;
- ✓ дійти спільного рішення за 3-5 хв.

Всі інші учні мають тільки слухати, не втручаючись в хід обговорення, спостерігають, чи відбувається дискусія за визначеними правилами дискусії. Після закінчення (3-5 хв) перша група займає свої місця, а друга – обговорює:

- ✓ чи погоджуєтесь ви з думкою групи;
- ✓ чи була ця думка достатньо аргументована, доведена;
- ✓ який з аргументів ви вважаєте найбільш переконливим.

Після цього місце в «Акваріумі» займає інша група учнів та обговорює наступну ситуацію.

Усі групи по черзі мають побувати в «Акваріумі», діяльність кожної з них мусить бути обговорена аудиторією.

«Займи позицію»

Такий вид діяльності допоможе вам з'ясувати, які позиції і думки можуть існувати щодо спірного питання, що розглядується. Також надається можливість висловитися кожному, продемонструвати різні думки з теми, обґрунтувати свою позицію, знайти і висловити найпереконливіші аргументи, порівняти їх з аргументами інших. Якщо вас переконали, ви можете перейти на іншу позицію в будь-який час та дати оцінку висловлюванням інших учнів.

Порядок проведення:

- ✓ учитель називає тему та пропонує висловити свою думку з досліджуваної теми;
- ✓ учневі потрібно стати біля того плаката («так», «ні», «не знаю»), який відповідає вашій позиції;
- ✓ підготуйтеся до обґрунтування своєї позиції, чому саме її ви обрали: самотійно або в групі своїх однодумців підберіть кілька аргументів, які можуть переконати інших у вашій

правоті, висловіть свої аргументи аудиторії, застосувавши метод «Прес»;

- ✓ уважно вислухайте позиції та аргументи інших;
- ✓ якщо після обговорення дискусійного питання ви змінили точку зору, то можете перейти до іншого плаката і пояснити причину свого переходу, а також назвати найбільш переконливу ідею чи аргумент протилежної сторони.

«Мікрофон»

«Мікрофон» надає можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію. Правила проведення такі:

- ✓ говорити має тільки той, у кого «символічний» мікрофон;
- ✓ подані відповіді не коментуються і не оцінюються;
- ✓ коли хтось висловлюється, інші не мають права перебивати, щось говорити, викрикувати з місця.

«Навчаючи-учусь»

Такий вид навчальної діяльності надає вам можливість взяти активну участь у навчанні та передачі своїх знань іншим людям, в цьому випадку своїм учням. Ваша робота буде організована так:

- ✓ після того як вчитель назвав тему та мету уроку і роздав картки із завданням, потрібно ознайомитися з інформацією, що міститься на картці;
- ✓ якщо щось незрозуміло, запитайте про це та перевірте у вчителя, чи правильно ви розумієте інформацію. Вам необхідно ознайомити зі своєю інформацією інших однокласників. Підготуйтеся до передання цієї інформації іншим у доступній формі;
- ✓ ви маєте право говорити тільки з однією особою. Ваше завдання полягає в тому, щоб поділитися своєю інформацією з

іншими дітьми та самому дізнатися про певну інформацію від них;

✓ уважно слухайте інформацію інших, намагайтеся отримати і запам'ятати якомога більше інформації, за необхідності зробіть короткі нотатки;

✓ коли всі поділилися та отримали інформацію, розкажіть учасникам, про що ви дізналися від інших.

«Розігрування ситуацій в ролях»

Мета розігрування ситуації в ролях – визначити власне ставлення до конкретної життєвої ситуації, набути досвіду поведінки в подібній ситуації шляхом гри, виконання ролі, яка є близькою до реальної життєвої ситуації. Вона допомагає навчитися через досвід та почуття.

Рольова гра імітує реальність шляхом «проживання ситуації в певній ролі», яка вам дісталася, та надає можливість діяти «як насправді». Ви можете поводитись і розігрувати свою роль, моделюючи свою реальну поведінку, якщо це ситуації, в яких ви вже побували.

Якщо ви берете участь у рольовій ситуації як учень, то маєте виконувати наступні дії:

- ✓ чітко дотримуватись своєї ролі;
- ✓ намагатись слухати партнерів та вчителя;
- ✓ не коментувати діяльність інших, перебуваючи в ролі;
- ✓ намагатись поставитися до своєї ролі як до реальної життєвої ситуації, в яку ви потрапили;
- ✓ вийти з ролі після закінчення сценки;
- ✓ брати участь в її аналізі та обговоренні.

«Аналіз ситуації, випадку, дилеми»

Однією з форм роботи на заняттях та уроках є аналіз ситуації, реального випадку, життєвого конфлікту. Для розбору певної ситуації вам необхідно звертати увагу на

основні моменти.

- 1) Якими є факти:
 - Що відбулося?
 - Де і коли відбулася подія?
 - Хто учасники ситуації?
 - Що ми про них знаємо?
 - Які факти є важливими?
 - Які другорядними?
 - Що в описі є фактами, а що думками, оцінками тощо?
- 2) У чому полягає проблема ситуації:
 - У чому полягає конфлікт?
 - Яке питання нам треба вирішити, розв'язуючи ситуацію?
 - У чому полягають інтереси кожної із сторін?
 - Чому вони суперечливі?
- 3) Якими можуть бути аргументи:
 - Які аргументи можуть бути наведені на захист позиції кожної зі сторін?
 - На які факти, інформацію ми можемо спиратися, захищаючи ту чи іншу позицію?
- 4) У чому полягає рішення:
 - Яким буде розв'язання ситуації?
 - Чому саме таким?
 - На що ми спираємось, обираючи таке рішення?
 - Якими можуть бути наслідки такого рішення?
 - Чи існують інші шляхи розв'язання?

За методикою проведення, технологія «Аналіз ситуації, випадку, дилеми» схожа на технологію опрацювання дискусійних питань «Так – ні».

«Правила дискусії»

Дискусія дає прекрасну нагоду виявити різні позиції з певної проблеми або з суперечливого питання. Для того, щоб дискусія була відвертою, необхідно створити в класі

атмосферу довіри та взаємоповаги. Тому вам бажано знати правила культури ведення дискусії.

Пропонуємо такі правила:

- 1) Говоріть по черзі, а не всі одночасно.
- 2) Не перебивайте того, хто говорить.
- 3) Критикуйте ідеї, а не особу, що їх висловила.
- 4) Поважайте всі висловлені думки (*точки зору*).
- 5) Не смійтеся, коли хтось говорить, за винятком, якщо хтось жартує.
- 6) Не змінюйте тему дискусії.
- 7) Намагайтеся заохочувати до участі в дискусії інших.

У своєму класі ви можете доповнити ці правила, прийняти їх після обговорення та дотримуватися під час проведення дискусій.

«Ток-шоу»

Метою такої форми роботи як «Ток-шоу», є отримання навичок публічного виступу та дискутування. Вчитель на такому занятті чи уроці є ведучим «Ток-шоу».

Як організувати роботу?

- 1) Оголошується тема дискусії.
- 2) Потім пропонують висловитися із запропонованої теми «запрошеним гостям».
- 3) Слово надається глядачам, які можуть виступити зі своєю думкою або ставити запитання «запрошеним» не більше 1 хв.
- 4) «Запрошені» мають відповідати якомога коротше і конкретніше.
- 5) Ведучий також має право ставити своє запитання або перервати виступаючого через ліміт часу.

Ця форма роботи допоможе вам навчитися брати участь у загальних дискусіях, висловлювати та захищати власну позицію, а в майбутньому впливати на зміни в українському суспільстві та державі.

«Ажурна пилка»

Такий вид діяльності на уроці дає можливість працювати разом, щоб вивчити значну кількість інформації за короткий проміжок часу, а також заохочує допомагати один одному, вчитися навчаючи.

Під час роботи за допомогою методу «Ажурна пилка» учасники повинні бути готовими працювати в різних групах.

1) Спочатку вони працюватимуть в «домашній» групі.

2) Потім в іншій групі виступатимуть в ролі «експертів» з питання, над яким працювали в домашній групі та отримують інформацію від представників інших груп.

3) В останній частині заняття учасник знову повертається в свою «домашню» групу, для того, щоб поділитися тією новою інформацією, яку надали учасники інших груп.

«Домашні» групи»

1) Кожна група отримує завдання, вивчає його та обговорює свій матеріал.

2) Бажано обрати в групі головуючого, тайм-кіпера (*той, хто стежить за часом*) та особу, яка ставить запитання, або переконатися, що кожний (*кожна*) розуміє зміст матеріалу.

«Експертні» групи

1) Після того як вчитель об'єднав нові групи, учасники стають експертами з тієї теми, що вивчалася в «домашній» групі.

2) По черзі кожний або кожна мають за визначений вчителем час якісно і в повному обсязі донести інформацію до членів інших груп та сприйняти нову інформацію від представників інших груп.

«Домашні» групи

1) Повернувшись «додому» (в домашню групу), учасник має поділитися інформацією з членами своєї «домашньої» групи про нову інформацію, яку отримав від представників інших груп.

2) Виробляє спільні висновки та рішення. Таким чином, за

допомогою методу «Ажурна пилка» за короткий проміжок часу можна отримати велику кількість інформації.

«ІНТЕРАКТИВНА ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ». РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ»

Використання ігор під час проведення уроків є важливим засобом навчання та виховання в НУШ. Тому, для вчителя пріоритетними залишаються такі завдання:

- а) визначити місце ігор та ігрових ситуацій у системі інших видів діяльності на уроці;
- б) доцільність використання їх на різних етапах вивчення різноманітного за характером навчального матеріалу;
- в) розробка методики проведення ігор з урахуванням мети уроку та рівня підготовленості учнів;
- г) вимоги до змісту ігрової діяльності у світлі ідей розвивального навчання;
- д) передбачення способів стимулювання учнів, заохочення в процесі гри.

Організовуючи гру, вчитель повинен враховувати вік дітей, рівень знань навчального матеріалу, цікавість та зрозумілість умов гри. Щоб ігрова діяльність на уроці була ефективною і давала бажані результати, необхідно обов'язково дотримуватися таких правил:

- 1) гра повинна органічно включатись у освітній процес;
- 2) кожна гра повинна мати мету, спрямовану на вирішення конкретних програмових завдань;
- 3) не варто організовувати навчальну гру, якщо учні недостатньо знають тему;
- 4) гра повинна бути творчою настільки, наскільки дозволяється правилами самої гри;
- 5) обов'язкове емоційне забарвлення гри;
- 6) урок не повинен бути перенасичений іграми.

Проводити гру необхідно лише тоді, коли кожен учень забезпечений певним дидактичним матеріалом, чітко усвідомлює мету проведення гри, послідовність дій. Для ефективності гри, дотримання правил проведення учитель увесь час має виступати в ролі модератора, спрямовувати гру, заохочувати учнів запитаннями чи репліками, непомітно

підтримувати слабших, запобігати виникненню конфліктів.

Основні структурні елементи гри:

- 1) ігровий задум;
- 2) ігровий початок;
- 3) ігрові дії;
- 4) правила проведення гри;
- 5) підведення підсумків гри.

Всі структурні елементи гри є взаємопов'язаними між собою, відсутність одного з них порушує гру. Добираючи гру до конкретного уроку, учителю необхідно керуватися змістом програми та враховувати принципи побудови системи ігор. За допомогою системного використання ігор під час проведення уроків в учнів розвивається логічне та критичне мислення.

Для НУШ розвиток критичного мислення – це одна з наскрізних задач, яку кожний вчитель має розв'язувати щоденно. Навичка критично мислити дозволяє людині приймати зважені, обмірковані рішення, які потрібні й в особистому, і в суспільному житті. Уміння аналізувати інформацію, брати до уваги різні точки зору (попри те, що не погоджуєшся з ними), об'ємна оцінка подій, явищ, прийняття рішень на основі аналізу даних, вміння «жити» в медійному просторі тощо, є важливими навичками для людини ХХІ століття. Сильне демократичне суспільство – це суспільство людей, що критично мислять.

Критичне мислення – це здатність людини чітко виділяти проблему, яку необхідно вирішити; самостійно знайти, опрацювати та проаналізувати інформацію; логічно побудувати свої думки, навести переконливу аргументацію; здатність мислити мобільно, обирати правильне вирішення проблеми; бути відкритим до сприйняття думок інших й одночасно принциповим у відстоюванні своєї позиції.

Критичне мислення є складним процесом творчої переробки інформації, пов'язаної з її усвідомленням, переосмисленням діяльності. Формується та розвивається під час опрацювання інформації, розв'язання задач, проблем,

оцінки ситуації, вибору раціональних способів діяльності. Уроки, при проведенні яких використовуються стратегії критичного мислення, створюють основу для формування та розвитку критичного мислення молодшого школяра. Якщо ж планувати уроки з використанням під час їх проведення відповідних специфічних форм та методів, то результат буде досить високим.

Використання ігрових технологій на уроках у початковій школі не є другорядним видом діяльності, це – необхідна частина освітньої діяльності кожного учня.

«Кросворд»

Цю активність доцільніше використовувати для повторення матеріалу. Можна запропонувати учням для вирішення складений вчителем кросворд. Або запропонувати створити свій. Потім учні мають обмінятися кросвордами і вирішити їх.

«Mind Maps» або «Інтелектуальна карта»

Вчитель пропонує розпочати нову тему і малює на дошці чи фліп-чарті схему із асоціацій, які виникають в учнів. Таким же чином можна систематизувати пройдений матеріал. Також можна розділити учнів на групи і попросити створити свої інтелект-карти, а згодом порівняти. Така активність навчить дітей системно мислити та упорядковувати вивчений матеріал.

«Хто я? Що я?»

Бажаючим ви фіксуєте на лобі чи на спині термін з вивченої теми. Він має задавати питання, на які б інші могли відповідати «так» або «ні».

«Бінго»

Бінго – це весела гра, яку можна використовувати для різного роду активностей: мовні вправи, вступні ігри, математичні вправи тощо. Роздайте дітям картки, на яких, наприклад, будуть 12 англійських слів, вчитель називає слова українською, діти викреслюють відповідні. Хто все першим викреслить, той промовляє «Бінго!» та стає переможцем в цій грі. Варіацій використання цієї гри безліч.

«Сторітеллінг»

У перекладі з англійської *story* означає історія, а *telling* – це розповідати; отже, сторітеллінг – це розповідь історій, мистецтво захоплюючої розповіді та передачі за її допомогою необхідної інформації з метою впливу на емоційну, мотиваційну, когнітивну сфери слухача. Ця методика була розроблена та успішно випробувана на особистому досвіді Девідом Армстронгом, головою міжнародної компанії Armstrong International.

У процесі створення сторітеллінгу Девід Армстронг врахував відомий психологічний фактор: історії значно легше сприймаються, вони більш захоплюючі та цікаві, ніж правила або директиви. Після того, як людина вислухала вас, вона починає вам довіряти. Вам же стає значно простіше переконати її у чомусь та мотивувати.

За допомогою сторітеллінгу можна отримати два важливі результати:

- ✓ пожвавлення атмосфери у класі, зняття напруженості, створення невимушеної атмосфери;

- ✓ він є одним із найпростіших та швидких шляхів встановлення контакту між вчителем та учнями, засобом повернення та утримання їх уваги.

Чому сторітеллінг є ефективним методом навчання дітей?

- 1) Діти люблять слухати історії більше, ніж доповіді,

описи чи визначення, тому що вони легше сприймаються (задіяна не лише раціональна сторона сприйняття інформації, а й образна). Отже, реалізується **принцип доступності навчання**.

2) В історії є герой, який змінюється. Ці зміни відбуваються в процесі боротьби, наполегливої праці, виконання складних завдань тощо.

3) Історія динамічна. Сучасні діти з **кліповим мисленням** краще сприйматимуть історію, ніж текст іншого виду.

4) Історія впливає на почуття дитини, а це підвищує рівень концентрації уваги. Тому всі уважно слухають навчальний матеріал, сприймають його, а потім з легкістю можуть відтворити. Правда теж у формі історії. Отже, реалізується **принцип міцності знань та емоційного навчання**.

Використання такої методики дає можливість описати свої вчинки та почуття, проаналізувати власні дії, оцінити наслідки та зробити висновки на майбутнє. Сторітеллінг успішно використовують у бізнесі для просування брендів та товарів на ринку. В 2006 році ця технологія була визнана бізнес-ідеєю року.

Види сторітеллінгу:

✓ **культурний** – розповідає про цінності, моральність та вірування;

✓ **соціальний** – розповідь людей один про одного (можна розповідати дітям історії з життя відомих людей, що може стати для них прикладом для побудови свого життя);

✓ **міфи, легенди** – вони відображають культуру й нагадують нам, чого в житті слід уникати аби бути щасливим;

✓ **jump story** – всі люблять слухати історії про містичних істот, коли неочікуваний кінець змушує підстрибнути на стільці від страху; такі історії допомагають подолати власні страхи;

✓ **сімейний** – сімейні легенди зберігають історію наших

родин, ці історії передаються з покоління в покоління та мають повчальний характер;

✓ **дружній** – ці історії об'єднують друзів, оскільки вони згадують про певний досвід, який вони пережили разом;

✓ **особистий** – особисті історії розповідають про власний досвід та переживання. Це важливий вид сторітеллінгу, оскільки подібні історії допомагають зрозуміти себе, і почати розвиватися.

Сторітеллінг є хорошим способом мотивації, переконання учнів, який дає змогу надихнути їх на прояв ініціативи в навчальному процесі.

«Сенкан»

Сенкан (інші варіанти – синкан, синкант) – це п'ятирядковий вірш, який часто називають «американським хоку» через його подібність до японського жанру поезії. В українських школах вправу з написання сенкану вже використовують як навчальний прийом. Як правило, складання такого вірша займає всього кілька хвилин. Нумо розбиратися, як це робити. Один з найпоширеніших видів сенкану – дидактичний. Його форма створення доволі проста.

Правила складання:

Перший рядок – одне слово. Це іменник, який вказує на тему вірша.

Другий рядок – два прикметники, які описують тему.

Третій рядок – три дієслова, що описують дію, пов'язану з темою.

Четвертий – речення з чотирьох слів, яке вказує на ставлення самого автора до теми.

П'ятий рядок є ніби висновком вірша. Зазвичай це також одне слово, яке є синонімом до теми.

Найлегше зрозуміти структуру дидактичного сенкану на прикладах.

«Асоціативний куц» або «Гронування»

Цей прийом доцільно використовувати для «проникнення» в тему, яка буде розглядатися в перспективі.

«Асоціативний куц» спонукає дітей думати вільно та відкрито на предмет запропонованого об'єкта, образу, теми. Отже, даний прийом стимулює нелінійну форму мислення – асоціативне мислення.

Алгоритм роботи:

1) Вчитель демонструє предметну чи сюжетну картинку – центральний об'єкт, посередині аркуша або на дошці.

2) Педагог пропонує дітям підібрати слова чи картинки, які згадуються, коли вони бачать цей образ або чують це слово. Йому потрібно зафіксувати кількість дитячих думок, скільки вони встигнуть опрацювати в межах дозволеного часу або доти, доки вони не будуть вичерпані. Важливий елемент застосування прийому – не обмірковувати, чому саме це слово вам спало на думку, а не якесь інше.

3) Після того як всі думки записані, вчителю разом з дітьми потрібно встановити зв'язки між словами та обговорити аргументи.

Під час використання цього прийому варто пам'ятати, що асоціації не бувають доцільним чи недоцільними, правильними чи неправильними. Асоціації мають суб'єктивний характер, вони у кожного свої, якщо вам здається, що асоціація не відповідає змісту теми, попросіть дитину пояснити, як вона міркувала. Саме процес встановлення зв'язків між двома поняттями: тим, яке є темою і словом, яке дитина обрала, стануть в процесі роботи асоціативним.

«Скрайбінг»

З англійської *scribe* – робити ескіз, нарис. Це метод розповіді чи пояснення, який супроводжується графічною

ілюстрацією головного змісту сказаного. Свого роду, ефект паралельного наслідування, тобто ми слухаємо розповідь про щось і одночасно бачимо графічну відповідність почутому.

Головна мета скрайбінгу – допомогти краще опанувати зміст та запам'ятати сенс нової інформації завдяки залученню візуалізації. Головне завдання цього прийому – донести інформацію у максимально зрозумілому і привабливому для слухача форматі.

Переваги скрайбінгу:

- ✓ яскравість;
- ✓ лаконічність;
- ✓ інформативність;
- ✓ креативність представлення інформації.

В ідеалі, дивлячись на скрайб-візуалізацію, слухач повинен відтворити в пам'яті почуту розповідь хоча б у загальних рисах. В залежності від *часу відтворення* виділяють такі види скрайбінгу:

1) скрайбінг-фасилітація – супроводження розповіді схематичними малюнками, графіками, діаграмами тощо у реальному часі. Такий формат практикується вчителями на уроках найчастіше.

2) відеоскрайбінг – короткі яскраві відеопояснення з певних питань, які супроводжуються схематичними малюнками. Класичним прикладом такої візуалізації є принцип викладання youtube-каналів.

В залежності від *форм залучення наочності* виділяють такі різновиди скрайбінгу:

1) мальований (схеми та малюнки зроблені від руки на будь-якій поверхні);

2) аплікаційний (на фон наклеюються чи накладаються готові зображення);

3) магнітний (зображення закріплюються на поверхні за допомогою магнітів);

4) фланелеграфний (готові зображення чіпляються до ворсистій поверхні за допомогою липучок тощо);

5) 3D-скрайбінг (об'ємні малюнки, які створюються за допомогою 3D-ручки).

Головні етапи створення скрайбінгу:

Перш ніж приступати до створення візуалізацій, окресліть головний зміст, який ви плануєте донести до учнів. Це необхідно аби через надмірну кількість образів не втратився сенс змісту розповіді. Тому рекомендуємо здійснювати підготовку таким чином:

1) *Придумати ідею.* Вона повинна бути зрозумілою і актуальною.

2) *Обрати спосіб візуалізації.* В залежності від мети та доступних засобів оберіть, яким чином буде зображено головний зміст (малюнок, аплікація, магніти тощо).

3) *Підготувати сценарій.* Необхідно заздалегідь продумати план розповіді та дібрати відповідне візуальне відтворення до кожного з етапів.

4) *Зробити заготовки.* Якщо заплановане яскраве представлення у реальному часі, підготуйте відповідні заготовки для здійснення певного виду скрайбінгу (маркери чи кольорову крейду для мальованого; наліпки, аплікації, магніти, 3D-ручки для інших видів). Якщо запланований відеоскрайбінг, оберіть найбільш зручну для вас програму, в якій можна створити та змонтувати сюжетні складові у єдиний відеоряд.

5) *Провести скрайбінг-сесію або змонтувати відеоролик.* На фінішному етапі необхідно перевірити чи всі образи в достатній мірі відтворюють теоретичний зміст, а пояснення (за обсягом написаного) вміщується в запланований час.

«Фішбоум»

Метод Fishbone можна використовувати як окремо для здійснення аналізу певної ситуації, так і зробити його стратегією цілого уроку. При цьому найбільшого ефекту можна досягти під час уроків узагальнення та систематизації знань, коли тема вже вивчена. Схема включає в себе чотири

основні блоки, представлені у вигляді голови, кісток та хвоста риби. Кожна з них відповідає за конкретні складові:

✓ **голова** – тема, питання або проблема, що підлягає аналізу;

✓ **верхні кістки** (або ті, що розміщені з правого боку при вертикальному положенні схеми) – основні поняття теми та причини виникнення проблеми;

✓ **нижні кістки** (або ті, що розміщені з лівого боку при вертикальному положенні схеми) – факти, що є підтвердженням певних причин чи понять, вказаних у схемі;

✓ **хвіст** – відповідь на поставлене питання, висновки.

Важливо! Найважливіші поняття треба розміщувати ближче до голови.

Fishbone буде доречним як під час індивідуальної роботи, так і в процесі роботи в групах. В останньому випадку учасники групи зможуть обговорити проблемне питання та поглянути на нього з різних точок зору. Як правило, прийом фішбоун виконується в декілька етапів:

1) Формування групи для аналізу проблемного питання. Оптимальна кількість учнів – 5.

2) Кожна група отримує зображення риб'ячого скелету (або малює його самостійно), а потім заповнює основні кістки, вказуючи проблему, причини та факти. Заповнювати схему можна лише після тривалого обговорення всією групою, яке має займати приблизно 10 хвилин.

3) Якщо проблем та фактів, які заслуговують на увагу, багато, то до основної схеми можна домалювати відгалуження.

4) Коли схема повністю заповнена, настає час детального аналізу причин та наявних фактів. Після обговорення в групах учні презентують результати роботи перед класом, аргументуючи свої висновки та відповідаючи на питання однокласників. Потім можна запропонувати учням подумати про те, що нового вони дізналися, яких висновків дійшли та наскільки успішною була дискусія.

Стратегія Fishbone чудово підходить для використання на

заняттях. За її допомогою можна обговорювати будь-які проблемні питання та розвивати критичне мислення як учнів молодшого шкільного віку так і старшого.

«Кубування»

Кубування – метод навчання, який полегшує розгляд різних аспектів теми. Застосовується на етапах актуалізації чи усвідомлення змісту. Цей підхід передбачає використання кубика (його можна виготовити самостійно із цупкого картону або обклеїти папером готову коробку), на гранях якого написано вказівки:

- 1) «Опишіть»;
- 2) «Порівняйте»;
- 3) «Назвіть асоціації»;
- 4) «Проаналізуйте»;
- 5) «Знайдіть застосування»;
- 6) «Запропонуйте аргументи «за» або «проти».

Застосовуючи цю стратегію, слід пам'ятати, що черговість граней передбачає перехід від менш складних завдань (з точки зору розумової діяльності) до більш складних. Використовуючи цю стратегію у початкових класах, бажано пояснювати учням, що від них вимагається, у доступних для них формулюваннях.

«Кубик Блума»

Ще одним інтерактивним прийомом розвитку критичного мислення є «Кубик Блума».

Щоб почати використовувати кубик «Блума» потрібно виготовити звичайний паперовий куб, на гранях якого написано слова:

- 1) «Назви»;
- 2) «Чому»;
- 3) «Поясни»;

- 4) «Запропонуй»;
- 5) «Придумай»;
- 6) «Поділися».

Спочатку формулюється та озвучується тема уроку чи заняття, яка визначає коло питань, на які доведеться відповідати. Потім учитель кидає кубик. Сторона, яка випала вкаже на те, якого типу питання слід задати. Зручніше орієнтуватися по слову на стороні кубика – з нього і повинно починатися запитання.

Приєм розвитку критичного мислення «Кубик Блума» унікальний тим, що дозволяє формулювати питання різного характеру.

1) Назви. Цей блок питань передбачає найпростіші питання та потребує відтворення знань. Учень пропонується просто назвати предмет, явище, термін. Навіть учень з початковим та середнім рівнем знань зможе працювати з цим блоком питань.

Наприклад: Назвіть причини забруднення води.

2) Чому. Цей блок питань дозволяє сформулювати причинно-наслідкові зв'язки, тобто описати процеси, які відбуваються з зазначеним предметом, явищем.

Наприклад: Чому риbam не вистачає кисню, коли поверхня води забруднена?

3) Поясни. Це уточнюючі питання. Вони допомагають побачити проблему в різних аспектах і сфокусувати увагу на всіх сторонах заданої проблеми.

Додаткові фрази, які допоможуть сформулювати питання цього блоку:

✓ Ти дійсно думаєш, що ...

✓ Ти впевнений, що ...

Наприклад: Поясни значення прісної води. Ти впевнений, що брудну воду можна вживати?

4) Запропонуй. Учень повинен запропонувати своє завдання, яке дозволяє застосувати те чи інше правило. Або запропонувати своє бачення проблеми, свої ідеї. Тобто, учень

повинен пояснити, як використовувати те чи інше знання на практиці для вирішення конкретних ситуацій.

Наприклад: Запропонуй основні заходи охорони прісної води.

5) Придумай. Це творчі питання, які містять в собі елемент припущення, вигадки.

Наприклад: Придумай, що буде, якщо на Землі зникнуть всі джерела прісної води.

6) Поділися. Питання цього блоку призначені для активізації розумової діяльності учнів та вчать їх аналізувати емоції, які викликані означеною темою.

Наприклад: Поділись, що ти відчуваєш, коли чуєш про вимирання рослин і риб від забруднення води.

Приєм критичного мислення «Кубик Блума» універсальний. Його може використовувати будь-який вчитель-предметник.

Можливі два варіанти застосування цього прийому:

1. Питання формулює сам учитель. Це легший спосіб, який використовується на початковій стадії, коли необхідно показати учням приклади, способи роботи з кубиком.

2. Питання формулюють самі учні. Цей варіант застосування «кубика Блума» вимагає певної підготовки від дітей, оскільки придумати питання репродуктивного характеру легко, а питання-завдання вимагають певного досвіду.

Питання на сторонах кубика можна варіювати за своїм бажанням. Важливо тільки, щоб вони торкалися усіх сторін запропонованої теми. Під час застосування на занятті, даний метод вигідний тим, що розрахований на всі категорії учнів: як на початковий та середній рівні (питання репродуктивного характеру), так і на достатній та вищій рівні навчальних досягнень (питання аналітичного та узагальнюючого характеру).

«Ромашка Блума» («Ромашка запитань»)

Коли використовувати?

Мета цього методу, як і попереднього, – навчити учнів усвідомленому та цілеспрямованому формулюванню запитань різного типу.

Його доречно використати у **вступній частині уроку, коли учні формулюють запитання до нової теми, оголошеної вчителем, а потім шукають на них відповіді, використовуючи матеріал підручника або інших джерел інформації.**

В основній частині уроку ромашка використовується після першого знайомства з темою за підручником для осмислення нової інформації, її систематизації.

Як використовувати?

Ромашку вчитель виготовляє (малює на дошці) попередньо таким чином, щоб вона була достатнього розміру, для того, щоб усім учням було видно, що саме написано на пелюстках квітки. Саме на них вчитель пише запитальні слова, спираючись на які, учні формулюють запитання до теми. Під час використання методу, учні можуть «відривати» пелюстки, дарувати одне одному.

«Ромашка» складається з шести пелюсток, кожна з яких містить певний тип запитання. Таким чином, шість пелюсток – шість запитань:

1. Знаннєві (прості) запитання – запитання, відповідаючи на які, потрібно назвати якісь факти, згадати і відтворити певну інформацію:

- Що?
- Коли?
- Де?
- Як?
- Звідки?
- Навіщо?
- З якою метою?

2. Уточнюючі запитання (на розуміння). Такі запитання зазвичай починаються зі слів:

- *«Тобто ти кажеш, що ...?»*
- *«Якщо я правильно зрозумів, то ...?»*
- *«Я можу помилятися, але, по-моєму, ви сказали про...?»*

Мета цих запитань – дати учневі можливість для зворотнього зв'язку, фітбеку, щодо того, що сказано вчителем (або написано у тексті). Іноді їх ставлять з метою перевірки сприйняття учнями інформації, яка є у повідомленні.

3. Практичні запитання. Цей тип запитання спрямований на встановлення взаємозв'язку між теорією і практикою:

- *«Як можна застосувати...?»*
- *«Що можна зробити з...?»*
- *«Де в звичайному житті можете спостерігати...?»*
- *«Як би ви були на місці героя оповідання?»*

4. Інтерпретаційні (синтезуючі) запитання. Зазвичай починаються зі слова *«чому?»* і спрямовані на встановлення причинно-наслідкових зв'язків:

- *«Чому листя на деревах восени жовтіє?»*
- *«Чому сніг випадає взимку?»*
- *«Чому білочка міняє шубку?»*

Якщо відповідь на це запитання відома, воно з інтерпретаційного «перетворюється» на знаннєве. Отже, цей тип питання спрацьовує «тоді, коли у відповіді присутній елемент самостійності».

5. Оціночні запитання. Ці запитання спрямовані на з'ясування критеріїв оцінки тих чи інших подій, явищ, фактів.

- *«Чому щось добре, а що погано?»*
- *«Чим один урок відрізняється від іншого?»*
- *«Як ви ставитеся до вчинку головного героя?» і т.д.*

6. Творчі запитання. Цей тип запитання найчастіше містить частку елементів умовностей, припущення, прогнозу:

- *«Що змінилося б...»*

- «Що буде, якщо...?»
- «Як ви думаєте, як буде розвиватися сюжет в оповіданні після...?».

«Кероване читання з передбаченням»

Оскільки значна частина навичок критичного мислення – це застосування знань та прийняття рішень, то вчителі початкових класів повинні максимально заохочувати учнів приймати рішення. Так учні зможуть застосувати те, що знали раніше, зважити на плюси та мінуси прийнятих рішень, а потім вирішити, які з них найкраще працюють. На уроках інтегрованого курсу «Українська мова» можна використати стратегію «Кероване читання з передбаченнями».

Порядок проведення:

1) Після ознайомлення з назвою тексту та його автором перед читанням ставимо дітям питання, які дозволяють зробити припущення, про що саме буде текст.

2) Текст розподіляється на частини. Читають його учні б частинами. Зупинки бажано робити на найцікавіших місцях, щоб створити інтригуючу ситуацію очікування.

3) Після читання кожної частини учням ставляться питання. Також пропонується спробувати спрогнозувати (передбачити) розвиток подій у тексті. Після читання наступної частини передбачення аналізується.

Результати застосування цієї методики залежать саме від системи питань, які учитель пропонує учням.

«Шість цеглинок»

Конструктор LEGO – це одна з найпопулярніших іграшок, яку обожають як діти так і дорослі.

Переваги LEGO:

1) **Високоякісний матеріал.** Конструктор виготовлений з безпечного міцного пластику. Простий в догляді. Деталі

приємні на дотик, зручні за розміром та формою, мають заокруглені краї. Легко кріпляться і створюють міцну конструкцію, яка витримує активну експлуатацію.

2) Універсальність. Цеглинки LEGO сумісні між собою. Це дозволяє створювати конструкції не лише по інструкції, а й придумувати та створювати нові власні моделі, комбінуючи набори між собою.

3) Асортимент продукції. Є можливість підібрати набір, орієнтуючись на вік дитини: для малюків, дошкільнят, молодшого та середнього шкільного віку, підлітків. Також конструктори поділені на категорії, кожен може знайти комплект відповідно до своїх інтересів та вподобань.

Від гри до навчання.

Сучасна освіта вимагає від вчителя гнучкості та ґрунтовної підготовки. Коли знижується дитяча увага, учні відволікаються від процесу. Це може бути сигналом того, що їм не цікаво і час змінювати діяльність. Тому, дуже важливо зробити процес навчання динамічнішим та цікавішим. Одним з таких способів є навчання в ігровій формі, під час якого створюється атмосфера психологічного комфорту, діти відчувають себе творцями, господарями.

Шість цеглинок LEGO

Це практичний інструмент для навчання. В набір входить 6 цеглинок LEGO DUPLO 2x4, стандартних кольорів – зеленого, червоного, жовтого, оранжевого, синього, блакитного. Для занять кожна дитина має свій комплект. Ігри-завдання можна застосовувати індивідуально, в парах, в групах, в командах.

Для організації роботи важливо встановити правила – пояснити дітям як працювати з цеглинками, визначити місце, де вони будуть зберігатись, перед виконанням вправ уважно ознайомлюватись із завданням. Зазвичай на кожне завдання є відведений час, якого потрібно дотримуватись. Розпочинати роботу слід із найпростіших та найкоротших вправ, поступово переходячи до складніших, довготриваліших, оскільки

складність завдання має відповідати рівню впевненості дитини у своїх силах.

Технологію «Шість цеглинок» успішно застосовують на різних уроках.

Під час проведення **ранкової зустрічі** за допомогою цеглинок діти вітаються, знайомляться, мають змогу показати свій настрій: червоний – поганий, жовтий – нормальний, зелений – чудовий. Учні грають в ігри, відтворюють певні ситуації, аналізують, висловлюють свою думку та логічно обґрунтовують її. Діти вчать математичної грамотності, застосовують на практиці отриманий досвід та знання.

З цеглинками LEGO, учні легко навчаються рахувати, вирішувати приклади, ознайомляться з дробами. Все відбувається у веселій ігровій формі. Тому, такий на перший погляд серйозний предмет як **математика**, сприймається зовсім по іншому.

На уроці **української мови** різнокольорові деталі стануть частинами мови – іменник, прикметник, дієслово тощо. Також, зробивши позначки, з них можна створювати букви, слова, словосполучення та речення. Під час колективного заняття, об'єднавши цеглинки, можна скласти невеличку розповідь.

Урок **природознавства** стане цікавішим, якщо за річки, озера, моря будуть відповідати деталі блакитного кольору, а рослини позначимо зеленим, сонце жовтим і т.д. Учні «подорожують», дізнаються про визначні місця, досліджують світ.

Найбільше можливостей щодо використання LEGO з'являється на уроках **мистецтва**. Тут можна проявити всю свою фантазію та креативність. Діти розкладають цеглинки на аркушах паперу, обводять їх, домальовують різні детальки та отримують чудові малюнки. Або ж просто складають задану вчителем тваринку з цеглинок. Найцікавіше, що у кожної дитини вийде свій варіант тваринки. Оскільки поєднання лише двох цеглинок LEGO можливе 24 різними способами.

Не потрібно забувати про фізичну активність. З LEGO

фізкультхвилинка стане цікавішою та оригінальнішою. У дітей покращиться настрій та самопочуття.

Синій колір – покрутись,
Жовтий – навколо себе озирнись.
Червоний – покажи всім літачок,
Зелений – другу дай «кулачок».
Голубий – дістань до пальців ніг,
Оранжевий – покажи щирий сміх.

Крім того, конструктор LEGO є помічником у роботі корекційних педагогів, вчителів логопедів, психологів. Цільова аудиторія для таких занять це діти з тривожними розладами, гіперактивністю, з труднощами в налагодженні комунікації, з аутизмом.

Отже, LEGO вже давно не просто іграшка, це одна з поширених педагогічних систем. Завдяки грі з LEGO, дитина розвивається гармонійно та всебічно.

Основні сфери розвитку дитини:

1) Соціальний розвиток. Діти навчаються співпрацювати в команді, домовлятись, спілкуватись, разом вирішувати поставлені завдання, допомагати один одному, підтримувати.

2) Креативність. Висловлення та генерування творчих ідей, проведення експериментів, втілення їх у життя. Дитина фантазує, будує стратегії, знаходить ідеї та підходи до вирішення конкретних завдань.

3) Когнітивний розвиток. Розвиток всіх видів розумових процесів: пам'ять, логічне мислення, увага, уява, формування понять.

4) Емоційний розвиток. Спрямований на уміння контролювати власні емоції, перемагати та програвати, ставити власні цілі та досягати мети, відстоювати свою думку. Граючись, дитина відчувається радісно та комфортно.

5) Сенсорно-моторний розвиток. Розвиток дрібної моторики прямим чином відповідає за розвиток мовлення та сприяє правильному формуванню когнітивних процесів

психіки, розвивається координація рухів, сила, спритність.

«Рафт»

Цей метод найкраще допоможе попрактикуватись у написанні творів. Для аналізу можна взяти художній твір, наукову статтю з історії, медицини чи географії. Перш за все, потрібно намалювати таблицю на чотири стовпчики: Роль, Аудиторія, Форма і Тема. Головне завдання учнів – вибрати персонажа, вжитися в його роль і донести до аудиторії певне висловлювання від його імені.

Для прикладу візьмемо казку «Котик і Півник». На роль можна обрати Котика, Півника. Лисичку. Ролі розділити між дітьми. Далі варто обдумати зміст повідомлення, яке цей герой хоче висловити. Наприклад, Півник може розповісти про те, як сумно йому було залишатися самому вдома, або про те, що він відчував, коли його схопила Лисичка.

Від імені читача можна висловити пораду щодо того, як Півнику наступного разу не потрапити в лапи Лисички.

Наступним кроком буде визначення аудиторії. Тобто, до кого звертається наш герой. І найскладніша частина завдання – вибір форми звернення. Наймолодшим школярам буде потрібна допомога вчителя, адже вони не знають про всі форми за допомогою яких може бути виражено текст. Першачкам варто вибрати щось простіше: sms-повідомлення, лист або усне звертання. Старшим учням можна запропонувати складніші форми: заяву, офіційний лист або розписку. Зверніть увагу дітей на те, що повідомлення має відповідати формі його вираження.

Тепер складемо всю картину разом. Героєм виберемо Котика. Він звертається до учнів класу з оголошенням про те, що шукає свідків зникнення Півника. Або інший приклад: син Лисички пише мамі sms-повідомлення про те, що вони з братиками і сестричками голодні.

РАФТ можна звести до короткої схеми: хто → кому →

у якій формі → що може сказати.

За таким алгоритмом можна опрацювати і науковий текст. Наприклад, учні 4-го класу вивчають тему корисні копалини під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Після опрацювання параграфу, вони можуть скласти таку ж таблицю РАФТ. Діти можуть висловлюватися від імені шахтаря, науковця чи навіть від самої корисної копалини, розповісти про те, що дізнались. Аудиторією можуть бути інші учні, жителі України, вчитель тощо.

Спочатку найкраще виконувати це завдання всім класом, а згодом діти зможуть робити його в парах чи самотійно.

«Коло (діаграма) Вена»

Цей метод найкраще використовувати для порівняння двох понять або предметів. Її можна зобразити за допомогою схеми: два кола, що перетинаються між собою. Кожне коло означає окреме поняття, місце перетину – це спільні властивості обох понять.

За допомогою цієї діаграми можна порівнювати літературних героїв, явища природи, величини.

Наприклад, на уроці математики за допомогою кола Венна зіставимо дві геометричні фігури: прямокутник і квадрат. Тоді до властивостей цих фігур запишемо формули, за якими обчислюють їхні периметри. До спільного запишемо, що це пласкі геометричні фігури і в кожній є чотири сторони.

На уроці природознавства можна таким чином порівняти птахів і комах, море та озеро. На уроках української мови – іменник та прикметник, словосполучення і речення. Діаграма Венна допомагає учням з різних сторін розглядати предмети чи явища та знаходити відмінності між суміжними поняттями.

«Броунівський рух»

Метод «Броунівський рух» відноситься до методів-

проектів.

Цей метод дозволяє кожному учневі виступити в «ролі вчителя», передаючи свої знання однокласникам. Використання «броунівського руху» дає можливість багаторазового повторення одним учнем «своєї частини навчального матеріалу», ознайомлення з іншими й систематизації загальної картини теми.

Організація роботи має такі особливості:

✓ кожний учень повинен отримати свій «навчальний блок» із теми (абзац тексту на окремому листочку, окреме запитання чи завдання).

✓ впродовж декількох хвилин учні читають інформацію. Важливо переконатися, чи розуміють вони прочитане.

✓ слід запропонувати їм ходити по класу та знайомити зі своєю інформацією інших однокласників.

✓ учень може одночасно спілкуватися тільки з однією особою.

Завдання полягає в тому, щоб поділитися своїми знаннями й самому отримати інформацію від іншого учня. Упродовж відведеного часу треба забезпечити спілкування кожного учня з максимальною кількістю інших учнів, яким імпонує ця точка зору. В класі учасники об'єднуються у пари та висловлюють один одному причини свого вибору. Зрештою, вони почують думки інших учнів для отримання якомога повнішої інформації з теми.

Після того, як учні завершать цю вправу, потрібно запропонувати їм відтворити отриману інформацію. Учитель аналізує та узагальнює отримані ними знання. Відповіді можуть записуватись на дошці.

«Крісло автора»

Цей метод роботи несе в собі реалізацію підвищення самооцінки учнів.

Робота виконується таким **способом:**

✓ учитель поступається місцем педагога у класі на користь учня, який іде виголошувати доповідь (реферат, замітку, тези та ін.).

✓ учень, перебуваючи на місці педагога, відчуває себе достойним високої посади.

Це підвищує не тільки самооцінку, а й бажання покращувати свої знання.

«Чотири кути»

«Чотири кути» – це колективне навчання, що вимагає від учасників робити вибір, шукати обґрунтування вибору та практикуватися в уважному вислуховуванні інших точок зору. Це заняття здатне зосередити учасників на темі, змусити їх докласти більше зусиль під час її вивчення, що дає змогу вчителю зібрати інформацію щодо початкових знань, помилкових позицій та шляхів обдумування теми.

Вправа починається з оголошення різних точок зору щодо вибору. Вони можуть бути прикріплені до таблиці та розвішані у різних кутах кімнати. Кожен учасник поділяє одну із точок зору, а потім іде до кута кімнати, щоб приєднатися до тих, кому теж імпонує ця точка зору. В усіх кутах учасники об'єднуються у пари і висловлюють один одному причини свого вибору. Зрештою вони почують багато нової та цікавої інформації.

Один із варіантів цієї вправи виглядає так. Учасникам пропонується відповідати на питання за певним алгоритмом. Вчитель задає питання, яке має чотири заданих варіанти відповідей і п'ятий – вільний. При цьому кожна із заданих відповідей відповідає певному кольору (червоний, жовтий, зелений, синій), який, в свою чергу, відповідає одному з чотирьох кутів кімнати (в кожному з чотирьох кутів наявний аркуш паперу одного з перелічених кольорів).

Учасники, вислухавши питання, вибирають один із поданих варіантів відповідей і переходять в той кут, який йому

відповідає. У випадку, коли ні один із чотирьох варіантів не підходить, учасник залишається в центрі кімнати. Таким чином, після зачитування питання, учасники, відповідно до свого вибору, діляться на групи (від одної до п'яти груп).

Потім в кожній групі йде обговорення відповідей на питання: «Чому я вибрав цей варіант відповіді?». Бажано, щоб на нього відповів кожен учасник групи. Цей етап триває кілька хвилин, залежно від динаміки обговорення в групі (можна час попередньо обмежити). Після цього учасникам задається наступне питання.

Цю вправу доцільно проводити у 1 класі з метою розвитку зв'язного мовлення у дітей. Наприклад, ставлячи запитання про зацікавлення учнів стосовно різних тем.

У 2 класі – при перевірці запам'ятовування змісту прочитаного чи прослуханого, щоб перевірити запам'ятовування учнями послідовності подій, порівняльній характеристиці героїв, при визначенні основної думки твору.

«КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЇ У НАВЧАННІ»

Кейс-технологія як навчальний метод використовується для того, щоб задіяти комунікативні та творчі здібності учнів, навчити їх здобувати знання та сформувати компетентності.

Що саме являє собою цей навчальний метод та які його особливості?

Суть.

Суть методу полягає в використанні конкретних випадків (ситуацій, історій, тексти яких називаються «кейсом») для спільного аналізу, обговорення або вироблення рішень учнями з певного розділу навчальної дисципліни.

Кейси (ситуаційні вправи) мають чітко виражений характер і мету. Як правило, вони пов'язані з проблемою або ситуацією, яка існувала чи і зараз існує. Це завжди моделювання життєвої ситуації, і те рішення, що знайде учасник кейса, може служити як відбиттям рівня компетентності і професіоналізму учасника, так і реальним рішенням проблеми.

У кейс-технології не даються конкретні відповіді, їх необхідно знаходити самостійно. Це дозволяє учневі, спираючись на власний досвід, формулювати висновки, застосовувати на практиці одержані знання, пред'являти власний (або груповий) погляд на проблему. В кейсі проблема представлена в неявному, схованому вигляді, як правило, вона не має однозначного вирішення.

Кейсом також називають спеціальний набір навчальних матеріалів, пред'явлених учню для вивчення.

Історія виникнення.

Використання цього методу розпочалося у навчальній системі США ще на початку ХХ століття в галузі права та медицини. Провідна роль у поширенні цього методу належить Гарвардській школі бізнесу. На початку 20-х рр. минулого століття декан Гарвардської школи управління бізнесом у Бостоні Дін Донхем переконав своїх колег-викладачів

використовувати цей метод на заняттях. 1921 року саме там було видано перший збірник кейсів. “Новий” метод мав неабиякий успіх і поступово перетворився на основний метод навчання на факультеті. Навчання відбувалося за схемою, коли учні-практики пропонували конкретну ситуацію (проблему), а потім робили аналіз проблеми та надавали відповідні рекомендації.

Цілі кейс-технологій:

- ✓ аналіз інформації (самостійно та у складі групи);
- ✓ пошук ключових проблем запропонованого завдання;
- ✓ пошук відомостей, які необхідні для вирішення завдання;
- ✓ пошук та оцінка альтернативних шляхів розв’язання завдання;
- ✓ обрання найкращого рішення і складання плану дій.

Основні етапи кейс – метода:

- ✓ пред’явлення кейсу вчителем;
- ✓ індивідуальне вивчення кейсу кожним членом групи;
- ✓ розробки варіантів індивідуальних рішень;
- ✓ обговорення варіантів індивідуальних рішень в кожній підгрупі;
- ✓ підготовка до обговорення і дискусії.

Кейс – це одночасно і вид завдання, і джерело інформації для його виконання.

Існують такі типи кейсів: кейс-випадок, кейс-вправа і кейс-ситуація.

Кейс-випадок – це короткий кейс, який розповідає про окремий випадок. Його можна використовувати під час заняття для того, щоб проілюструвати певну ідею або підняти питання для обговорення. Даний кейс можна прочитати дуже швидко і тому учням не треба готуватися вдома.

Кейс-вправа – надає учню можливість застосувати на практиці здобуті навички. Найчастіше використовується там, де необхідно провести кількісний аналіз.

Кейс-ситуація – класичний кейс, що вимагає від учня

аналізу ситуації. В ньому найчастіше ставиться запитання: «Чому ситуація набула такого розвитку і її можна вирішити?».

Кейс-ситуація, як правило, вимагає чимало часу для ознайомлення, тому з метою економії часу бажана попередня самостійна підготовка.

Переваги використання кейс-технології.

Кейс-метод або метод ситуаційних вправ є інтерактивним методом навчання, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів. Він сприяє розвитку винахідливості, вмінню вирішувати проблеми, розвиває здібності проводити аналіз і діагностику проблем, спілкуватися іноземною мовою.

Кейс-метод передбачає командний характер пізнавальної діяльності, творчий підхід до пізнання, поєднання теоретичних знань і практичних навичок, глибоке занурення у ситуацію. Технологія «кейс» впливає на професіоналізацію учнів, сприяє їхньому дорослішанню, формує інтерес і позитивну мотивацію до навчання. Кейс-технології дають змогу виявити різноманітні точки зору, розвинути навички аналізувати та мислити критично.

Особливості застосування.

Кейс-метод застосовується нарівні з іншими методами викладання. Чим вищий рівень освітньої програми, тим легше та ефективніше працювати з кейсами. Під час використання кейс-методу навчання необхідно дотримуватися певних правил складання кейса, брати до уваги особливості роботи з кейсом у різних вікових групах, дотримуватися організаційних правил роботи над кейсом у групі і, крім того, слід правильно визначити роль викладача, оскільки під час використання кейс-методу роль викладача суттєво відрізняється від традиційної.

Методичною метою застосування кейс-методу може бути ілюстрація до теорії, чисто практична ситуація, а також їх поєднання. Однак у будь-якому випадку мета має бути вагомою, щоб робота з кейсом зацікавила студентів. Цьому сприятиме напруженість ситуації, описаної в кейсі, конфлікт,

навіть драматичність, що вимагають прийняття швидких рішень.

Роль вчителя.

Роль вчителя при використанні кейс-методу суттєво відрізняється від традиційного: він передає свої повноваження учням, його керівна роль зводиться до мінімуму. Втручання вчителя в роботу учнів повинно бути обмеженими, воно зводиться лише до регулюючої функції, вчителю відводиться роль спостерігача. Учнів обов'язково треба підбадьорювати, відмітити сильні і слабкі сторони рішень. При використанні кейс-методу оцінки в балах не виставляються, а лише оцінюється рівень участі учнів в роботі.

Використання кейс-методу відкриває широкий простір, для творчості, самостійності, розвиває практично мислення, уміння аналізувати інформацію, формулювати і розв'язувати проблеми, а також формує життєві компетентності.

Перелік використаної літератури

1. Большакова І. <https://chytomo.com/nush-kozhen-urok-urok-rozvytku-krytychnoho-myslennia/>.
2. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, досвід. Методичний посібник. Авт.-уклад. 2007.
3. Інформаційно-методичний журнал. Школа № 6. 2006.
4. Крамаренко С.Г. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів. Відкритий урок, 2002. №5-6.
5. Панченков А., Пометун О. Навчання в дії: Як організувати підготовку вчителів до застосування інтеракт. технологій навчання: Метод, посіб. Київ. АПН.
6. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології. К, 2000.
7. Освітні технології. Заред. О.М.Пехоти. Київ. 2002.
8. Суворова Н. Інтерактивне навчання: нові підходи. Інновації в освіті. 2001. №5.
9. Шевчук П. Інтерактивні методи навчання: навч. Посібник. VSAP, 2005. С. 7-23.
10. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник, Київ А.С.К., 2004. С. 8-24.
11. Осипенко С.І., Іванов А.В. Організація функціонального навчання у мережі навчально-методичних центрів цивільного захисту та безпеки життєдіяльності. Київ. 2007.
12. Електронний ресурс: <https://www.creativeschool.com.ua/blog/kejs-tehnologiyi-u-navchanni/>
13. Електронний ресурс: <https://osvitoria.media/experience/4-metody-rozvytku-krytychnogo-myslennya-u-pochatkovij-shkoli/>
14. Електронний ресурс: http://lbkonenko.blogspot.com/2020/10/blog-post_22.html

15.

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ЗМІСТ

1.	Вступ	3
2.	Алгоритм роботи при проведенні інтерактивного заняття	5
3.	Принципи роботи інтерактивного навчання	
4.	Методичні рекомендації щодо підготовки при проведенні інтерактивного уроку української мови	
5.	Застосування інноваційних методів висуває певні вимоги до структури занять	
6.	Мотивація	
7.	Оголошення, представлення теми й очікуваних навчальних результатів	
8.	Надання необхідної інформації	
9.	Інтерактивна вправа	
10.	Рефлексія результатів	
11.	Технології колективно-групового навчання	
12.	Обговорення проблеми в загальному колі	
13.	Магічні дрібнички	
14.	Незакінчені речення	
15.	Мікрофон	
16.	Мозковий штурм	
17.	Брейнстормінг	
18.	Кожен у нить кожного	
19.	Мозаїка	
20.	Джигсоу-1 («Мозаїка»)	
21.	Джигсоу-2 («Мозаїка»)	
22.	Технології кооперативного навчання	
23.	Робота в парах	
24.	Робота в парах» (один проти одного, один – удвох – усі разом, «Думати, працювати в парі,	

	обмінюватися думками»))	
25.	Обмін партнерами	
26.	Учитель-учень	
27.	Результати іншого	
28.	Ротація	
29.	Ротаційні (змінювані) трійки»	
30.	Два – чотири – всі разом	
31.	Робота в малих групах	
32.	Переможець	
33.	Діалог	
34.	Фільм	
35.	Синтез думок	
36.	Спільний проєкт	
37.	Пошук інформації	
38.	Коло ідей (кругова система)	
39.	Магічні дрібнички	
40.	Технології ситуативного моделювання	
41.	Імітації (імітаційні ігри)	
42.	Симуляції	
43.	Спрощене судове слухання («Суд Ргозе»)	
44.	Громадські слухання	
45.	Розігрування ситуації за ролями, Рольова гра, Програмування сценки, Драматизація	
46.	Шість капелюхів	
47.	Технології опрацювання дискусійних питань	
48.	Так – ні	
49.	Магічні дрібнички («Розв’язання проблем»)	
50.	Дерево рішень	
51.	Метод «Прес» (РЕЕВ, МІПО)	
52.	Метод «Прес»	
53.	Займи позицію	
54.	Зміни позицію	
55.	Неперервна шкала думок («Нескінченний ланцюжок»)	
56.	Дискусія	
57.	Дискусія в спиті телевізійного ток-шоу	
58.	Оцінювальна дискусія	
59.	Вимушені дебати	

60.	Оптиміст/песиміст	
61.	Експертна оцінка	
62.	Види діяльності в малих групах	
63.	Як працювати в малих групах	
64.	Коло ідей	
65.	Акваріум	
66.	Займи позицію	
67.	Мікрофон	
68.	Навчаючи – учусь	
69.	Розігрування ситуацій в ролях	
70.	Аналіз ситуації, випадку, дилеми	
71.	Правила дискусії	
72.	Ажурна пилка	
73.	Інтерактивна ігрова діяльність. Розвиток критичного мислення	
74.	Кросворд	
75.	Mind Maps або інтелектуальна карта	
76.	Хто я? Що я?	
77.	Бінго	
78.	Сторітеллінг	
79.	Сенкан	
80.	Асоціативний куц або гронування	
81.	Скрайбінг	
82.	Фішбоум	
83.	Кубування	
84.	Кубик Блума	
86.	Ромашка Блума. Ромашка запитань	
87.	Кероване читання з передбаченням	
88.	Шість цеглинок	
89.	Рафт	
90.	Коло (діаграма) Вена	
91.	Броунгвський рух	
92.	Крісло автора	
93.	Чотири кути	
94.	Перелік використаної літератури	
95.	Для нотаток	
96.		
97.		